

Zbigniew Machoń

Władcy zamku i pałacu
w Chocianowie

WŁADCY ZAMKU I PAŁACU
W CHOCIANOWIE

ZBIGNIEW MACHOŃ

WŁADCY ZAMKU I PAŁACU
W CHOCIANOWIE

POLKOWICE 2024

Copyright © by Zbigniew Machoń, Chocianów 2024

Wydawca:

Marian Gabrowski
marian.gabrowski@gmail.com

Opracowanie graficzne, projekt okładki i skład:

Marian Gabrowski

Okładka:

Strona I:

„Powóz zajechał” – tak można by nazwać ów idylliczny obrazek przedstawiający dziedziniec honorowy i wejście główne do pałacu. Autor obrazu i data wykonania niestety nie są znane.

Strona IV:

Fragment ogrodu ozdobnego z basenem i fontannami. Na parterach ogrodowych widoczne drzewka cytrusowe. Wydawca: Reinhold Fischer, Kotzenau 1916.
Widokówka z kolekcji Z. i G. Machoń.

ISBN 978-83-968499-3-9

Spis treści

Wstęp.....	7
1. Zamek, pałac i rezydencja.....	9
2. Władcy zamku i pałacu.....	25
2.1. Książę Bolko I Surowy, lata 1297-1301.....	27
2.2. Książę Bolesław III Rozrzutny, lata 1306-1342.....	33
2.3. Książę Waclaw I, lata 1345-1364.....	41
2.4. Książę Ruprecht I, lata 1364-1409.....	52
2.5. Książę Waclaw II, lata 1409-1413.....	55
2.6. Książę Ludwik II, lata 1418-1435.....	58
2.7. Księżna Elżbieta, lata 1435-1444.....	66
2.8. Rodzina von Dornheim, lata 1444-1507.....	71
2.9. Georg von Schellendorf, lata 1507-1518.....	72
2.10. Rodzina von Schkopp, lata 1518-1580.....	73
2.11. Jakob von Schönaich, lata 1584-1587.....	76
2.12. Rodzina von Nostitz, lata 1587-1613.....	78
2.13. Rodzina von Stosch, lata 1613-1723.....	81
2.14. Rodzina von Redern, lata 1723-1766.....	86
2.15. Rodzina hrabiów zu Dohna, lata 1766-1945.....	89
3. Varia pałacowe.....	101
3.1. Grafiki Elfriedy Springer.....	101
3.2. Wizyta potomków rodu zu Dohna w Chocianowie.....	103
3.3. Makieta pałacu.....	104
3.4. Park i ogród pałacowy.....	106
3.5. Szkoła w pałacu.....	109
3.6. Wojska Napoleona I Bonaparte w Chocianowie.....	112
3.7. Pochówki w kościele pw. św. Józefa Robotnika.....	114
Zakończenie.....	125
Literatura – bibliografia.....	126

Wstęp

„Władcy zamku i pałacu w Chocianowie” to drugie w kolejności moje opracowanie dotyczące najstarszego zabytku w mieście, które wielokrotnie na przestrzeni wieków zmieniałoby swą nazwę począwszy od Cosanow. Nazwa ta pochodzi od Nicolao de Cosanow, który był świadkiem dokumentu Wawrzyńca oficjała i Mirosława plebana na Skorogroszu dla klasztoru augustianów N.M.P. we Wrocławiu z 9 lipca 1284 roku. Chocianów pod rządami książąt głogowskich pozostawał zaledwie do 1296 roku. W tymże samym roku Bolko I Surowy książę jaworsko-świdnicki zagarnął Chojnów i Bolesławiec i natychmiast zaczął wznosić zamek w Chocianowie dla umocnienia swoich nowych granic. W ten oto sposób książę jaworsko-świdnicki stał się założycielem Chocianowa. Jednakże książę jako jeden z najwybitniejszych Piastów śląskich nie doczekał się odpowiedniego uhonorowania w mieście, któremu dał początek. Istnieje jedynie ulica jego imienia. Nazwy ulic, pomniki i tablice pamiątkowe w Chocianowie nawiązują do narodowej tożsamości całkowicie pomijając historię Śląska jak również wybitnych obywateli miasta. Moim zdaniem warto podjąć szeroką dyskusję na ten temat.

Chocianowskim zamkiem i dobrami rządząli Piastowie śląscy do 1444 roku kiedy to księżna Elżbieta wdowa po Ludwiku II księciu brzesko-legnickim sprzedała Chocianów braciom Dornheim. Od tego czasu Chocianów stał się własnością kolejnych śląskich rodów szlacheckich i rycerskich.

W opracowaniu znajdziecie Państwo chronologiczny wykaz wszystkich władców oraz zapoznacie się z ich dokonaniem w rozwoju miejscowości. W przypadku jednych osiągnięcia są skromne albo wręcz żadne ponieważ bardzo krótko przebywali w Chocianowie. Inni zaś wykazali się dużymi osiągnięciami w dziedzinie rozwoju gospodarczego, życiu społecznym i kulturalnym miejscowości. Ostatnią a zarazem najdłuższą władającą chocianowską rezydencją była wywodząca się z Miśni gładyska linia rodu Dohna-Schlodien. W ich rękach dobra chocianowskie pozostawały od 1766 do 1945 roku, czyli nieprzerwanie przez 179 lat.

Wyrażam nadzieję, że publikacja zostanie życzliwie przyjęta przez Czytelników i przyczyni się do emocjonalnych więzi mieszkańców ze swoim miastem. Zachęcając do lektury, uprzejmie proszę o ewentualne uwagi na temat zarówno mojej publikacji, jak też historii Śląska. Zapraszam również na portal www.cosanow.pl opisujący historię Chocianowa, który prowadzę od kilkunastu lat wspólnie z moim synem Grzegorzem.

Zbigniew Machoń

1. Zamek, pałac i rezydencja

8 lutego 1296 r. książę wielkopolski Przemysław II został zamordowany podczas próby porwania dokonanej z inspiracji margrabiów brandenburskich. Jego posiadłość zgodnie z testamentem miał dziedziczyć Henryk III książę głogowski. Gdy tenże udał się do Wielkopolski Bolko I Surowy książę jaworsko-świdnicki odebrał mu Chojnów i Bolesławiec i niezwłocznie zaczął umacniać swoje nowe granice. Jednym z takich umocnień stał się zamek w Chocianowie, wzniesiony w formie gotyckiej warowni pomiędzy rokiem 1297 a 1299. Wiesława Staniszevska stwierdza:

Wiadomo również, iż przed 1407 rokiem zamek był rozbudowany. Trzonem ówczesnego założenia była potężna prostopadłościenna wieża, której kamienne mury zachowane są niemal w całości w budowli obecnej. Jednym z relikwów gotyckiego założenia jest okno z kamiennym maswerkiem w kondygnacji poddasza. Mury średniowieczne zostały wykorzystane przy wznoszeniu siedziby nowożytnej, co mogło mieć miejsce około 1600 roku za czasów Sigismunda von Nostitza. Wówczas to wzniesiono najwyższą murowaną kondygnację wieży ponad gotyckim trzonem. Nowożytna siedziba była budowlą trójskrzydłową z dominującą prostopadłościenną wieżą. Dzięki staraniom ówczesnej właścicielki dóbr Katarzyny von Stosch w 1698 roku przeprowadzono remont zamku poważnie uszkodzonego podczas wojny trzydziestoletniej (1618-1648). [...] Powstanie wielkiej barokowej rezydencji w Chocianowie jest wynikiem gruntownej rozbudowy przeprowadzonej w latach 1728-1732 dla ówczesnego właściciela Melchiora Gottliba Rederna według projektu architekta śląskiego Marcina Frantza.

Było to wielkie przedsięwzięcie a uzyskany efekt wręcz znakomity. W Chocianowie masywna kwadratowa wieża wysoka na 68 metrów została umiejscowiona w nowej bryle. Pałac został również powiązany z dziedzińcem i parkiem w sposób nietypowy. Fasada od zachodu zwrócona jest w kierunku wjazdu, natomiast park założono nie od wschodu, lecz od południa. Dziedziniec flankują dwie oficyny pałacowe wzniesione w 4 ćw. XVIII wieku. Tuż przy ogrodzie hrabiów znaj-

duje się pawilon ogrodowy nawiązujący do budowli antycznych świątyń wzniesiony w 2 ćw. XIX wieku.

Konstanty Kalinowski w swojej książce „Architektura doby baroku na Śląsku“ tak opisuje przebudowany zamek w Chocianowie:

Wielka rezydencja w Chocianowie stanowi typowy przykład osiemnastowiecznej modernizacji. Zwarta kubiczna forma budowli jest wynikiem gruntownej, przeprowadzonej w latach 1728-1732 dla Melchiora Rederna, barokizacji starszego założenia zamkowego, którego masywna kwadratowa wieża została wtopiona w nową bryłę rezydencji jako jej dominujący element pionowy [...] Rozkład wnętrza pałacu jest nieregularny i wykazuje reminiscencje pierwotnego układu skrzydeł dostawionych do kwadratowej wieży. [...] W interesujący i całkowicie barokowy sposób rozwiązano natomiast trakt reprezentacyjny: usytuowane w ryzalicie zachodnim schody paradne i umieszczoną nad nim salę balową. [...] Rozwiązanie schodów jako systemu biegów i podestów nie ograniczonych ramami klatki schodowej należy do rzadkich na Śląsku innowacji. [...] Fasada ożywiona została potężnym ryzalitem, podwyższonym w stosunku do gabarytu o jedną kondygnację, zwieńczoną balustradową attyką. Wejście zaakcentowano rozbudowanym portalem balkonowym wspartym na czterech wolno stojących kolumnach dźwigających falistą balustradę. [...] Część środkowa elewacji ogrodowej również podwyższona jest o dodatkową kondygnację; na osi wysunięto tu przed lico elewacji loggię, zajmującą całą wysokość budynku, do którego dostawione są biegi schodów prowadzących ku parterowi ogrodu. [...] Zwarty blok budynku nakryty jest łamanym dachem z lukarnami, nad którymi wznosi się potężny masyw wieży opiętej w dolnej części w narożach podwójnymi pilastrami; nad jej kwadratowym trzonem ustawiony jest wysmukły dwuprześwitowy hełm [...] Tak więc i w Chocianowie, mimo nowego repertuaru formalnego, tak w zakresie kompozycji przestrzeni (dziedziniec paradny i park), rozwiązania wnętrza (schody, powiązane z salą), jak i artykulacji, widoczny jest typowy dla śląskiej architektury rezydencjalnej XVIII wieku synkretyzm.

Co prawda skromny ale interesujący opis pałacu w Chocianowie dokonany został przez Hansa Lutscha w Katalogu pomników sztuki z regionu Śląska tom III Breslau 1899 rok. Tłumaczenia na potrzebę niniejszego opracowania dokonała Marta Kamińska:

Pałac burgrabiego zu Dohna. Dawny dziedziniec otwarty, teraz używany jako oszklony dziedziniec wewnętrzny o rozmiarach około 6 x 12 metrów z przebiegającą wokół halą kolumnową, na zewnątrz po osiem osi od frontu z dwoma kondygnacjami podzielonymi pilastrami. Od strony wejściowej jest jeszcze jedna oś, mocno zaznaczona, podkreślona portykiem; w tym ciągu wznosi się za halą wejściową okazała wieża, zwieńczona wystającą haubicą warkoczową. Podzielone stropy/sufity podzielone są na formy barokowe. Po jednej węższej stronie (czyli pod załamaniem głównej osi) prowadzą do parku zewnętrzne schody, który urządzony jest w stylu „Le Norte” [André Lenôtre francuski architekt i projektant ogrodów. Projektowane przez niego założenia ogrodowe charakteryzuje wielkość skali, monumentalność rozwiązań poszczególnych elementów kompozycyjnych powiązanych układem dróg i alejek z pałacem w jedną całość, otwarte osie widokowe, zbiorniki i urządzenia wodne – gra światła i wody dop. Z.M.], ze stawami, alejkami, przyozdobiony rokokowymi wazami i szpetnymi alegorycznymi oraz mitologicznymi mniejszymi i większymi figurami.

Podczas pobieżnego zwiedzania pałacu z hrabiną Wilhelminą zu Dohna-Schlodien jako przewodnikiem, autor zauważył pewne elementy wyposażenia zasługujące na uwagę a mianowicie:

1. Meble barokowe, przeważnie z drewna orzechowego z okuciami z brązu.
2. Szesnaście foteli z tapicerką z motywami pasterskimi, z drobnym delikatnym haftem wykonanym na kanwie (petitpoint).
3. Okrągły obrus na stół z jedwabiu haftowany na kanwie, o średnicy około 3. metrów, wzór róże o dużych kwiatach, dookoła fryz myśliwski. Oceniany na rok 1594. Kilkakrotnie odnawiany.
4. Prostokątny obrus na stół z płótna, ozdobiony haftem ze wzorami ornamentowymi i figuralnymi o najmniejszej skali haftu płaskiego. Ze środka gdzie przedstawiona jest Maryja z dzieciątkiem Jezus i dwoma aniołami w kierunku czterech rogów obrusa „zmierzają” kobiety niosące kosze a powstałe w ten sposób pola wypełnione są ptactwem, główkami aniołków i roślinami. Rzadki wspaniały okaz z drugiej połowy XVII wieku. Dłuższy bok ma wymiar 3,15m. W całości dobrze zachowany.
5. Gobeliny z motywami pasterskimi z XVIII wieku.

6. Szklane kufle z roku 1586 z fryzem z wizerunkiem raków i innych małych zwierząt, wykonane metodą malowania emaliowanego.
7. Szklanka/kielich do picia z roku 1650 z herbem rodziny zu Dohna, odzyskane niedawno w formie prezentu.
8. Szereg szlifowanych szklanek/kielichów w większości z końca XVIII wieku.
9. Porcelanowe malowane w kolorze czerwono-brązowym naczynia do kawy, herbaty i stołowe z Drezna.
10. Dwie większe wazy z nałożonymi ozdobami z motywem listków i kwiatków.
11. Niewiele broni inkrustowanej z XVII i XVIII wieku, kusza z naciągarką, zbroja, szable.
12. Krata w stylu barokowym w przedsionku, wykuta z żelaza.

1297. betrachtete sein Alter und die Macht Bolconis, welche ohne Zweifel nicht nur aus seinen, sondern auch aus dem Breslauischen, Liegnitzschen und Briegischen Fürstenthümern zusammen geführt war. Erboth sich dannhero zu einem güttlichen Vergleiche; Weil man nun allersits auf den unruhigen Lothicum in Pohlen ein wachendes Auge haben mußte, ward solch Vorschlag von Bolcone angenommen, da denn Conradus diesem das. Bönslauische und Haynauische Land wieder abgetreten, der Vormünde Bolco aber gab das Haynauische seinen Mündlein, bauete ihnen auch daselst das Schloß Kokenrau; das Bönslauische aber behielt er vor sich, weil er nicht allein ihnen, sondern auch ihm selbst wol vorzustehen trachtete, wie unsere Zeit-Bücher meinen. Ich halte

1. Wzmianka kronikarska Georga Thebesiusa o budowie zamku w Chocianowie przez księcia Bolka I Surowego.

2. Okno z kamiennym maswerkem w wieży zamku. Fot. Zbigniew Machoń, 2007.

Fot. Zbigniew Machoń 2007

3. Fragment odsłoniętej wieży zamku. Fot. Zbigniew Machoń, 2007.

Fot. Zbigniew Machoń 2007

Fot. Zbigniew Machoń 2007

4. Ściana XIII wiecznej gotyckiej wieży zamku na wysokości obecnego poddasza. Fot. Zbigniew Machoń 2007.

5. Herb księstwa świdnicko-jaworskiego (i księstwa świdnickiego).

6. Widok głównej fasady pałacu od strony zachodniej. Robert Weber *Schlesische Schlosser* 1909.

7. Portal od głównej – zachodniej strony pałacu.

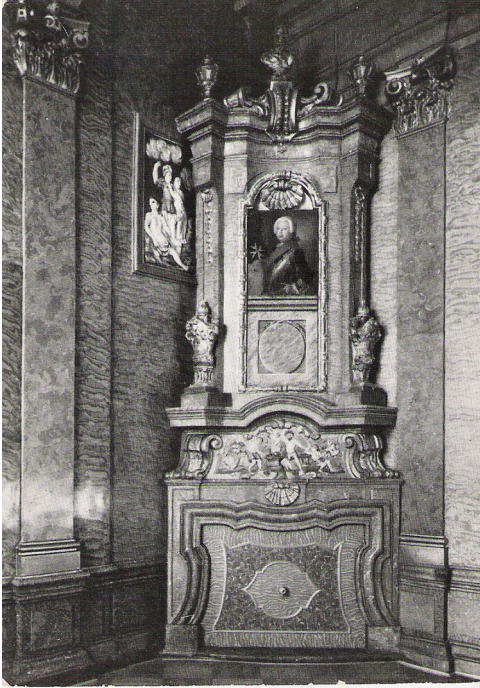

8. Sala balowa zajmująca wysokość dwóch górnych kondygnacji ryzalitu.

9. Westybul z paradnymi schodami i podestem.

№ 33: Klein Roggenau. Etelofj. Éreppensans

10. Jeden z kominków w sali balowej.

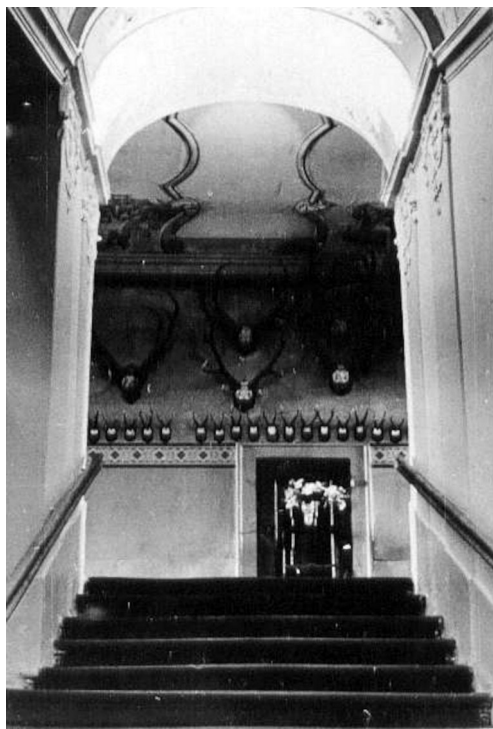

11. Dziedziniec z arkadami wewnątrz pałacu.

12. Elewacja południowa (ogrodowa); loggia z narożnymi pilastrami oraz pilastry na licu elewacji.

13. Widok schodów i korytarza pałacowego z myśliwskimi trofeami na pierwszej kondygnacji.

14. Fragment piwnic pałacowych.

15. Oryginalny ceramiczny wazon z nałożonymi ozdobami z motywem listków i kwiatów z wyposażenia pałacu.

16. Oryginalne naczynie ceramiczne z wyposażenia pałacu.

17. Porcelanowa filiżanka ze spodkiem ozdobiona wizerunkiem pałacu.

18. Obraz przedstawiający jesienny krajobraz z wyposażenia pałacu.

Fot. Zbigniew Machoń 2007

19. Pawilon ogrodowy w formie antycznej świątyni. Fot. Zbigniew Machoń 2007 rok.

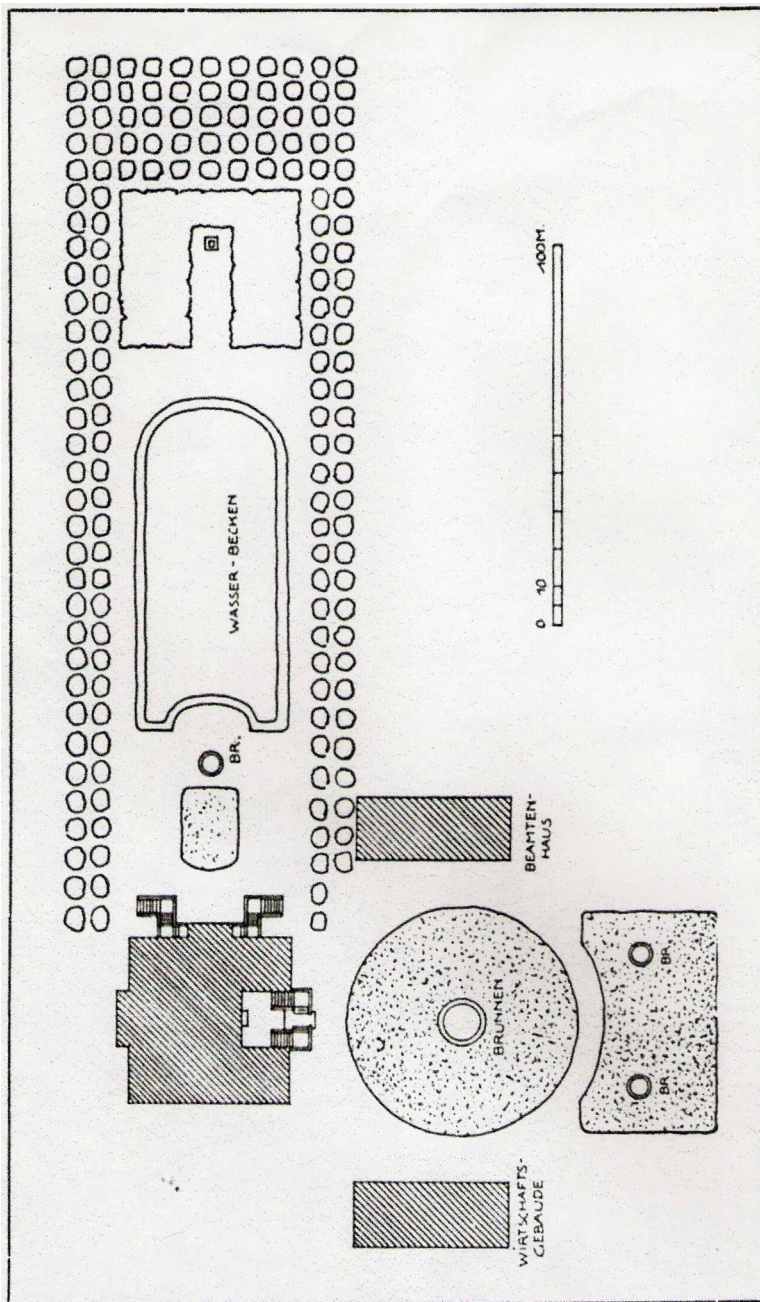

20. Oficyna północna. Fot. z R. Konwiarz *Altschlesien, Architektur, Rumkunst, Kustgewerbe*, Stuttgart 1913.

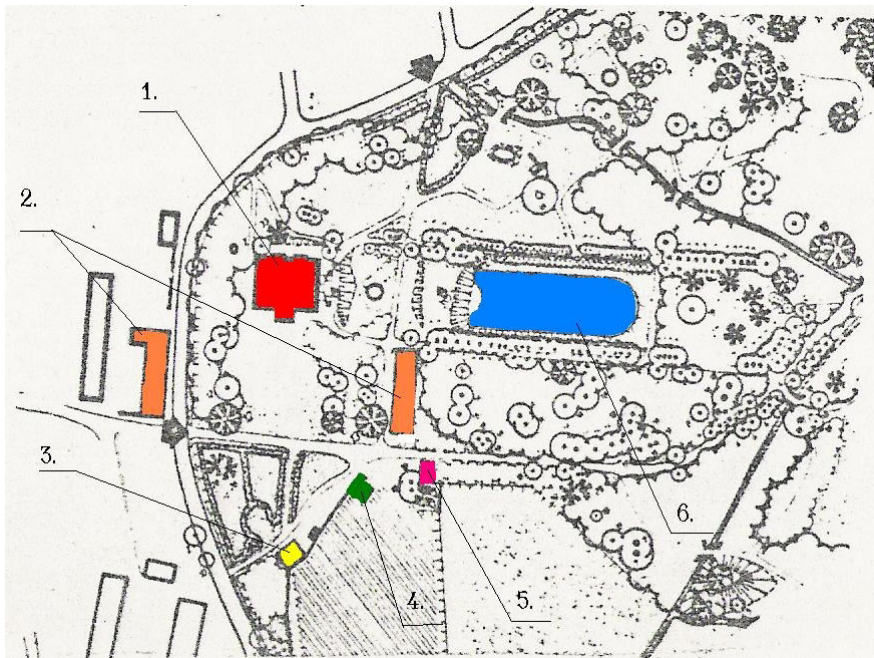
21. Oficyna południowa ze stajnią. Fot. z R. Konwiarz *Altschlesien, Architektur, Rumkunst, Kustgewerbe*, Stuttgart 1913.

Schloß Klein-Kotzenau. — Übersichtsplan der Gesamtanlage
 Maßstab: 1: 2500

22. Zespół pałacowo-parkowy w Chocianowie: rekonstrukcja ogrodu. Richard Konwiarz, *Altschlesien* Stuttgart 1913 Stuttgart 1913.

23. Plan rezydencji w Chocianowie.

1. Pałac
2. Dwie oficyny w których znajdowały się stajnia dworska oraz pomieszczenia dla służby
3. Pawilon ogrodowy w formie antycznej świątyni
4. Budynek mieszkalny
5. Dawna kuźnia
6. Zbiornik wodny

Pałac: kubatura – 25 026 m³, powierzchnia użytkowa – 2 518 m², liczba kondygnacji – 2 + poddasze, liczba pomieszczeń – piwnice 15, parter 12, I piętro 11, poddasze 10

2. Władcy zamku i pałacu

Bolko I Surowy książę świdnicko-jaworski w 1297 roku buduje w miejscu dzisiejszego barokowego pałacu, zamek dla swoich brataników: Bolesława III Rozrzutnego, Henryka VI Dobrego i Władysława – synów Henryka V Brzuchatego. Kolejnym władcą zamku w latach 1306-1342 był bratanek Bolka I książę legnicki Bolesław III Rozrzutny. W latach 1345-1364 zamek należał do księcia legnickiego Wacława I. Następnym księciem legnickim, który władał zamkiem w latach 1364-1409 był Ruprecht I. Lata 1409-1413 to okres kiedy zamkiem rządził kolejny książę legnicki Wacław II biskup wrocławski. Ostatnim przedstawicielem Piastów władających zamkiem w latach 1418-1435 był Ludwik II książę brzesko legnicki. W roku 1435 książę daruje dobra chocianowskie swojej drugiej żonie Elżbiecie, która z kolei w 1444 roku sprzedaje dobra i zamek rodzinie von Dornheim, jako lenne dobra. Fakt ten powoduje, że zamek i włości przechodzą z rąk książąt legnickich w ręce prywatne. Od 1507 roku właścicielem jest Georg von Schellendorf, a w 1518 rodzina von Schkopp. W 1584 roku zamek i dobra kupuje Jakub von Schönaich. Od roku 1587 dobrami włada rodzina von Nostitz. Najpierw Friedrich Assmann (Erazmus) a następnie od około 1600 roku Sigismund. W roku 1613 dobra i zamek nabywa Aleksander (Hiob) von Stosch i majątność w rękach tej rodziny pozostaje do roku 1723. Kolejnymi właścicielami są: Hans Georg von Stosch lata 1616-1653, Wolf Aleksander von Stosch lata 1653-1682, Katharina Freiin von Stosch z domu von Kottwitz lata 1682-1707, Balthasar Friedrich von Stosch lata 1707-1723. W roku 1723 następuje era rodziny Redern kiedy to Heinrich Gottlob hrabia von Redern baron von Krappitz kupuje dobra chocianowskie i rządzi nimi do 1728 roku. Kolejnymi są: Melchior Gottlob von Redern lata 1728-1734 i Karl Albrecht hrabia von Redern lata 1734-1766. Ostatnimi właścicielami rezydencji aż do 1945 roku był ród Dohna. W latach 1766-1787 Wilhelm Gottlob Christoph burgrabia i hrabia zu Dohna-Schledien, w latach 1787-1813 Albrecht Leopold Wilhelm burgrabia i hrabia zu Dohna-Schledien, w latach 1813-1837 Wilhelm August Gottlob burgrabia i hrabia zu Dohna-Schledien, w latach 1837-1872

Wilhelm Herman Albrecht burgrabia i hrabia zu Dohna-Schledien, w latach 1872-1925 Wilhelm Karl Hannibal Vincenz burgrabia i hrabia zu Dohna-Schledien. Ostatnim właścicielem chocianowskiej rezydencji w latach 1925-1945 był Wilhelm Hans Herman Hannibal Richard hrabia zu Dohna-Schledien.

2.1. Książę Bolko I Surowy, lata 1297-1301

Bolko I Surowy urodzony około 1252-1256 roku, syn Bolesława II Rogatki księcia śląskiego i Jadwigi, córki hrabiego Anhalt, wnuk Henryka II Pobożnego i prawnuk św. Jadwigi Śląskiej. Książę urodził się najprawdopodobniej na zamku w Legnicy, który obok zamku w Opolu był najstarszym zamkiem murowanym na Śląsku zbudowanym jeszcze przez księcia Henryka Brodatego. W Legnicy w tym czasie znajdowały się dwa kościoły, jeden pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny i drugi Świętych Piotra i Pawła. Jednakże chrzest Bolka mógł odbyć się w kaplicy zamkowej Świętych Benedykta Wawrzyńca znajdującej się na dziedzińcu zamku.

Książę sprawował następujące godności władcze: książę jaworski – od 1278 do 9 listopada 1301 roku, książę lwówecki – od 1278 do 1281 roku i od 1286 do 9 listopada 1301 roku, książę świdnicki – od 1291 do 9 listopada 1301 roku, opiekun księstwa wrocławskiego i legnickiego – od 1291 do 9 listopada 1301 roku. Tytułował się jako: Bolko książę Śląska, Bolko książę Śląska i pan Książa, Bolko książę Śląska i pan Książa opiekun ziemi wrocławskiej, Bolko pan Jawora, Bolko pan Lwówka Śląskiego, Bolko pan Książa. Po śmierci ojca w 1278 roku otrzymał wspólnie z młodszym bratem Bernardem księstwo jaworskie, którym rządził do 1281 roku, kiedy to nastąpił nowy podział dzielnic i wydzielenie Bernardowi Lwówka Śląskiego.

4 października 1284 roku książę Bolko I Surowy w Berlinie poślubił margrabiankę brandenburską Beatrycze, córkę Ottona V Długiego z dynastii Askańskiej. Po śmierci Bernarda księcia lwóweckiego (książę zmarł bezpotomnie) całość tegoż księstwa została przejęta przez Bolka I co spowodowało, że jego państwo powiększyło się dwukrotnie.

W drugiej połowie lat osiemdziesiątych XIII wieku Bolko I obawiając się zagrożenia ze strony coraz bardziej potężnego księcia wrocławskiego Henryka IV Probusa zaczął zbliżać się do Wacława II. Jednak skuteczna polityka prowadzona przez Bolka nie doprowadziła do uzależnienia się od Pragi.

Po niespodziewanej bezpotomnej śmierci w czerwcu 1290 roku Henryka IV Probusa nowym dziedzicem księstwa wrocławskiego

wbrew testamentowi został brat Bolka Henryk V Brzuchaty. Prawowity spadkobierca Henryk III Głogowczyk nie zamierzał jednak ustąpić. Bolko zdecydował się pomóc swojemu bratu jednak dopiero po otrzymaniu Świdnicy, Ząbkowic, Ziębic i Strzelina wysłał oddziały do Wrocławia i Legnicy.

Stosunki z Czechami znacznie pogorszyły się w latach dziewięćdziesiątych XIII wieku; prawdopodobnie chodziło o opór księcia jaworsko-świdnickiego przed zhołdowaniem. W tym czasie Bolko rozpoczął intensywną fortyfikację swojego księstwa – budując zamki m.in. w Świdnicy, Wleniu, Strzegomiu i Kamiennej Górze. Zaniepokojony polityką Bolka Waclaw II na początku 1295 roku wypowiedział mu wojnę. Wojska czeskie wtargnęły na tereny księstwa jaworsko-świdnickiego. Zostały jednak skutecznie zatrzymane m.in. z powodu doskonałych fortyfikacji budowanych przez Bolka.

Po śmierci – 22 lutego 1296 r. – Henryka V Brzuchatego opiekunem jego trzech małoletnich synów został właśnie Bolko I jako najbliższy krewny. Tuż przed śmiercią Henryka Bolko wymusił na nim dodatkowo jeszcze oddanie grodu Sobótka. Po przejęciu władzy w księstwach zmarłego brata Bolko musiał złamać opór możnych wrocławskich, którzy byli przeciwni jego twardym rządóm. Jednocześnie doszło do wojny z Henrykiem III Głogowczykiem. Tym razem sukces Bolka był całkowity. Nie tylko odparł najazd ale również odebrał mu Chojnów i Bolesławiec wraz z otaczającymi je ziemiami. Chojnów wraz z ziemią chocianowską przyłączył do księstwa legnickiego. Dostępu do księstwa od strony Głogowa miał strzec zamek wzniesiony w bliskiej odległości od chocianowskiej osady. Przyjmuje się, że zamek zaczął budować Bolko I Surowy w 1297 roku. Datę tę podaje legnicki prawnik i uczoney Georg Thebesius w *Liegnitzische Jahrbücher* II, Jawor 1733, s.131. Książę zmarł 9 listopada 1301 roku i został pochowany w klasztorze cystersów w Krzeszowie, gdzie do dziś zachował się jego nagrobek.

Bolko podczas swojego panowania na Śląsku uporządkował finanse księstwa, dbał o rozwój miast, nadając im liczne przywileje, finansował fundacje kościelne oraz wznosił zamki obronne oraz modyfikował i umacniał istniejące warownie. W czasie swoich rządów stworzył system obronny obejmujący południowy i zachodni Dolny Śląsk. Za jego panowania zostały zmodernizowane lub wybu-

dowane następujące warownie: zamek Bolków, zamek Chałupki, zamek Cisy, zamek Chocianów, zamek Dzierżoniów, zamek Kamienna Góra, zamek Kąty Wrocławskie, zamek Kliczków, zamek Książ, zamek Lubawka, zamek Rogowiec, zamek Świdnica, zamek Ziębice. W czasie rządów księcia jego kancelaria wydała 32 dokumenty w formie dyplomów książęcych.

K. Jasiński ustalił iż ze związku małżeńskiego Bolka i Beatrycy zrodziło się jedenaścioro dzieci w następującej kolejności: Judyta, Bolko, Bernard Stateczny, Beatrycza, Henryk, Bolko II, Anna, Elżbieta, Małgorzata, Katarzyna i nie znany z imienia syn. Książę Bernard Stateczny po ojcu objął tron książęcy, jego żoną była Kunegunda córka Władysława Łokietka.

24. Pieczęć pieszka księcia Bolka I Surowego.

25. Pieczęcie Bolka I Surowego. Paul Pfotenbauer *Die Schlesischen Siegel von 1250 bis 1300 beziehentlich 1327* Breslau, Josef Max & Komp. 1879.

26. Rysunek płyty nagrobnej Bolka I wykonany w 1868 roku w Instytucie Łaciny we Wrocławiu – zamieszczony w książce – Hermana Luchsa *Księstwo śląskie w średniowieczu* Wyd. Edward Trewendt Wrocław 1872.

27. Sarkofag Bolka I Surowego w mauzoleum Piastów świdnicko-jaworskich w Krzeszowie. Fot. Zbigniew Machoń.

2.2. Książę Bolesław III Rozrzutny, lata 1306-1342

Bolesław III Rozrzutny książę wrocławski, legnicki i brzeski urodzony 23 września 1291 roku był najstarszym synem Henryka V Brzuchatego księcia wrocławskiego i księżniczki Elżbiety wielkopolskiej. W roku 1303 został ożeniony z córką króla czeskiego Małgorzatą i w 1305 roku objął rządy w księstwie wrocławskim. Następnie przejął od brata Władysława dzielnicę legnicką.

19 listopada 1311 roku na zamku w Chocianowie (Koczina) Bolesław III książę legnicki wystawia dokument dla klasztoru w Lubiążu o nadaniu dwóch wsi Oleszna i Gościejowic. Jest to najstarszy znany dokument napisany w Chocianowie. Oryginał tego dokumentu nie zachował się do dzisiejszych czasów. Natomiast regist brzmie następująco:

1311. November 19. Koczina (Kotzenau). XIII kal. Dec. Bolezlaus, Herzog von Schlesien, Herr von Brieg und tutor von Liegnitz, schenkt mit Einwilligung seiner Gemahlin Margarethe, seiner Brüder Heinrich, Herrn von Breslau, und Wlodizlaus, Herrn von Liegnitz, und seiner Barone für den Fall seines Ablebens dem Marienkloster in Lubes. (Leubus) seine Dörfer Olsna (Langenöls) und Heydenrichsdorf (Heidersdorf) in seinem Nimptscher Distrikt gelegen mit dem Dominialrechte, dem Patronat über die Kirchen daselbst, den Scholtiseien, allen Nutzungen, mit Freiheit von allen Lasten und Pflichten und mit der Bestimmung, dass bei Kriminalsachen in den beiden Dörfern der derzeitige allgemeine Landrichter auf Anforderung der Mönche oder des Dorfrichters oder der Richter des Klosters dem Gericht beizusitzen und die Bussgelder (emendas culparum) dem Abte ohne Minderung darzureichen habe. Aus den Einkünften dieser Dörfer soll das Kloster einmal im Monat eine feierliche Refection mit Fisch und Wein halten und 5 Kranke auf Lebenszeit verpflegen. Damit sein Andenken aber im Kloster gefeiert werde, disponirt Boleslaw 200 M. königliche Groschen, für welche an dem vereinbarten Orte eine Kapelle, in welcher er begraben zu werden wünscht, mit 5 Altären gebaut werden soll, desgleichen 12 M. jährlicher Einkünfte von den Tuchkammern in Liegnitz zum Ankauf von Wachs für eine ewige Lampe über seinem Grabe. Z.: Martin und Brunnzlaus Gebrüder gen. Budziwoy, Mag. Martin der Arzt, Johann Csambor

v. Schiltberg, Stephan v. Parchowicz, Johann Rimperg, Hartung Keule, Herr Günther Protonotar gen. v. Bibersteyn und Gerhard herzogl. Notar, Ausfertiger dieses. Or. im Bresl. Staatsarchiv Leubus 160b, an gelb-grünen Seidenschnüren hängt nur noch ein Bruchstück des Siegels Boleslaws, wovon noch entzifferbar Lignitze. *Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. 16, 1892; *Regesten zur schlesischen Geschichte, 1301-1315*. Herausgegeben Grünhagen und C. Wutke. Von C.

Książę już od 1306 roku prowadził wojnę z książętami linii głogowskiej. W latach 1321-1322 w wyniku zawartego sojuszu z królem polskim Władysławem I Łokietkiem wspólnie zwyciężyli Konrada oleśnickiego i zdobyli ziemię namysłowską. W 1322 roku umiera jego żona Małgorzata. W 1326 roku ponownie żeni się – jego wybranką jest Katarzyna Šubić, córka Mladena II bana chorwackiego.

Nie mogąc sprostać potędze króla czeskiego pod groźbą użycia siły 9 maja 1239 roku we Wrocławiu przekazuje w lenno władcy Czech Jan Luksemburskiemu miasta i zamki księstwa legnickiego, wśród nich zamek Chocianów (Choczenow). 13 grudnia 1331 roku w Pradze Bolesław III wraz z synami Waclawem i Ludwikiem składa hołd lenny królowi Janowi Luksemburskiemu z ziem swojego księstwa. Hołd złożono również z zamku Chocianów (Choczenow).

Jako lennik Jana Luksemburskiego brał udział w jego wyprawach wojennych w tym również przeciwko Polsce (1331r.). We Wrocławiu w dniu 28 czerwca 1339 roku Bolesław III wraz z synami sprzedaje komory celne z Chojnowa i Chocianowa (Koczenow) za 190 groszy polskich dwóm mieszczanom żarskim Janowi i Hemboldowi. Dokument nie zachował się w oryginale. Natomiast treść regestu jest następująca:

1339. Juni 28. Breslau (act. et dat. Wracz). fer. sec. infra oct. s. Joh. bapt. Bolez(laus III.), Hzg v. Schl. u. Herr v. Liegnitz, bek. zugleich m. s. Söhnen Wenczeslaus u. Ludwig, daß sie mit Rat u. Zustimmung ihrer Getreuen dem Joh. v. Sarow (Sorau) u. dessen Erben, sowie Helmbold, dessen Schwiegersohne, u. dessen Erben ihren Zoll zu Haynau u. i. II, 188 u. Rößler, Urk. Ludwigs 1. v. Brieg i. d. Zeitschr. f. Gesch. u. Alt. Schlesiens VI, S. 3. *Codex Diplomaticus Silesiae*, Bd. 30, 1925; *Regesten zur schlesischen Geschichte, 1338-1342*. Herausgegeben von Konrad Wutke und Erich Randt. Koczenow (Kotzenau, Kr. Lüben) m. allen Rechten für 190 Mk. Gr. poln. Zahl zu Erbrecht u. frei von jedem Dienst vkft

u. aufgelassen haben. Z.: Peter Podusca, Franco Busewoy, Magnus v. Richenow (Reichen, Kr. Lüben), Joh. v. Schellindorf, hzgl. Protonotar, die Liegnitzer Bürger Ulrich v. Syfrisdorf (Seifersdorf), Sydilmann Procothindorf (Brockendorf) u. Joh. Ulrici, u. Gerlach, hzgl. Hofnotar, Ausf. dieses. Bresl. Staatsarch. Rep. 132.1 Urk. Dep. Stadt Haynau Nr. 14. Orig. Perg. m. d. an Seidenfäden hängenden Siegelresten der 3 Aussteller. Angef. b. Thebesius, Liegnitzer Jahrbücher.

Pomimo skromnych posiadłości ksiązę prowadził rozrzutne życie (dlatego zwano go również Rozrzutny albo Hojny). Starał się pokazywać na ważnych uroczystościach między innymi uczestnicząc w zaślubinach króla polskiego Kazimierza Wielkiego i Adelajdy Heskiej w 1341 roku w Poznaniu, czy też w koronacji Karola IV Luksemburga na króla Czech w Pradze. W roku 1342 Bolesław III oddał synom księstwo legnickie, natomiast wraz żoną przeniósł się do Brzegu gdzie spędził ostatnie lata życia. Bolesław III zmarł 21 kwietnia 1352 roku w Brzegu.

Śmierć nastąpiła w wyniku sutej uczyty, po okresie wielkiego postu. Został pochowany w klasztorze cystersów w Lubiążu. Z pierwszego małżeństwa doczekał się dwóch synów: Waclawa i Ludwika, natomiast z drugiego córki Katarzyny.

28. Pieczęć pieszka Bolesława III Rozrzutnego. Potwierdzona w użyciu w latach 1302-1306. Oryginał znajduje się w Narodowym Archiwum w Pradze.

29. Pieczęć pieśza Bolesława III Rozrzątnego. Potwierdzona w użyciu w latach 1307-1311. Oryginał znajduje się w Narodowym Archiwum w Pradze.

30. Pieczęć herbowa Bolesława III Rozrzątnego potwierdzona w użyciu w 1312 r. Oryginał znajduje się w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

31. Pieczęć konna Bolesława III Rozrznego potwierdzona w użyciu w latach 1330-1352 r. Oryginał znajduje się w Narodowym Archiwum w Pradze.

32. Kwartnik Bolesława III Rozrznego z mennicy w Brzegu.

33. Bolesław III Rozrzutny książę legnicko-brzeski. Rysunek płyty nagrobnej w Lubiążu. H. Lusch *Schlesische Jahrbücher des Mittelalters* Breslau 1872.

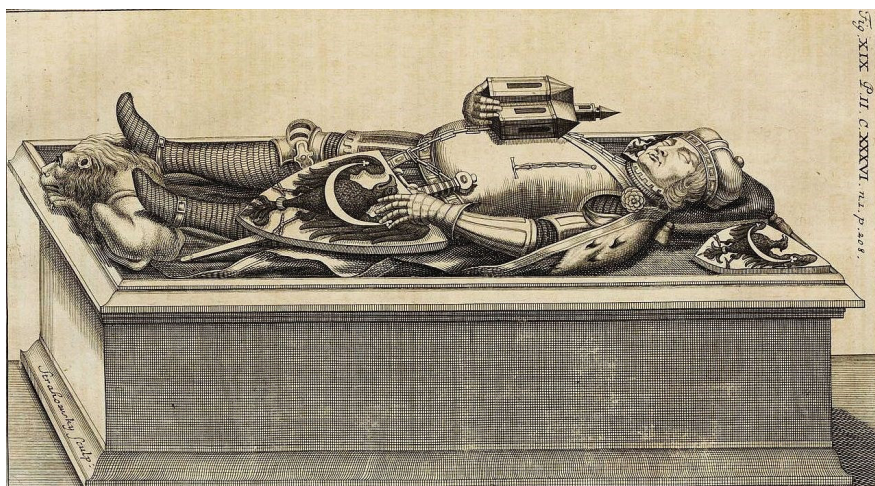

34. Sarkofag (tumba) Bolesława III w kaplicy księżęcej w Lubiążu. Zdjęcie ze zbiorów Bildarchiv Foto Marburg z okresu 1900-1925.

35. Sarkofag (tumba) Bolesława III w kaplicy książęcej w Lubiążu. Zdjęcie sprzed 1945r. Ze zbiorów *Statten der Erinnerung in Schlesien Grabnadle und Denkmäler ucht Jahrhunderten*.

36. Wizerunek Bolesława III z sarkofagu w opactwie cystersów w Lubiążu. Miedzioryt Bartłomieja Strachowskiego. G. Thebesius *Liegnitzische Jahrbücher* Jawor 1733.

2.3. Książę Waclaw I, lata 1345-1364

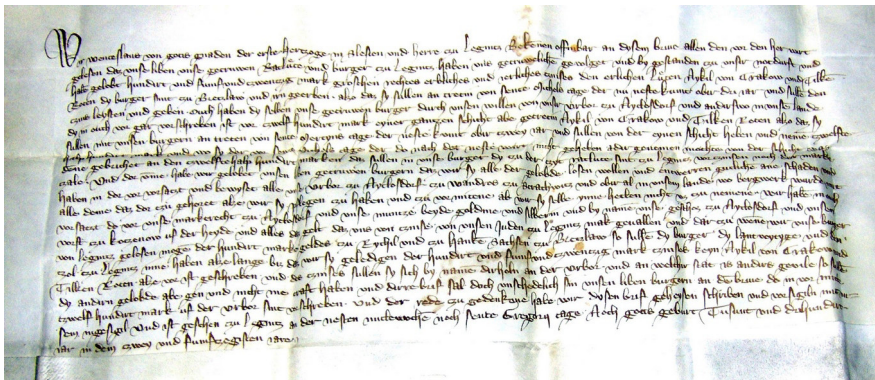
Waclaw I książę legnicki urodzony pomiędzy 1310 a 1318 rokiem był najstarszym synem księcia legnicko-brzeskiego Bolesława III Rozrutnego i Małgorzaty córki króla czeskiego i polskiego Waclawa II. W 1341 roku książę poślubił księżniczkę Annę, córkę Kazimierza księcia cieszyńskiego i Eufemii. W 1342 roku Bolesław III przekazuje swoim synom Waclawowi i Ludwikowi księstwo legnickie, którym początkowo wspólnie rządzą. Jednak w 1345 roku książęcy bracia zdecydowali się na podział władzy. W wyniku tego podziału Waclaw otrzymał okręg złotoryjski i chojnowski oraz zamek Chocianów i Lubin. W roku 1349 książę Waclaw zawarł układ ze swoim bratem Ludwikiem. Na mocy tego układu Waclaw zobowiązał się przekazać po swojej spodziewanej śmierci całości swojego dziedzictwa Ludwikowi. Jednakże okazało się, że Waclaw wcale nie zamierza umierać i zmusił Ludwika do rezygnacji z zawartego układu. Doszło do wojny między nimi. Wojna zakończyła się w lipcu 1359 roku układem niekorzystnym dla Waclawa. Musiał on wydzielić Ludwikowi dzielnicę chojnowską oraz połowę księstwa brzesko-olawskiego. Największym problemem rządów Waclawa I był pusty skarb księstwa między innymi poprzez ogromne długi odziedziczone po ojcu Bolesławie III Rozrutnym. Pomimo tego Waclaw ufundował klasztor benedyktynek i kolegiatę pw. Bożego Grobu w Legnicy. Również ze względów prestiżowych wybijał złote monety tzw. "wacławki". "Waclaw I legnicki [...] zaczął żyć z wielką rozrzutnością, która wkrótce przywiodła go do takiego ubóstwa, że nie miał pieniędzy nawet na liche utrzymanie i często głód cierpieć musiał" – Kronika Jana Długosza. W 1342 roku książę Bolesław III przekazał swoim synom Waclawowi i Ludwikowi księstwo legnickie, którym początkowo wspólnie rządzą. Jednak w 1345 roku bracia zdecydowali się na podział władzy. W wyniku tego podziału Waclaw otrzymał okręg złotoryjski i chojnowski, Lubin oraz zamek w Chocianowie.

Na podstawie następujących dokumentów wiemy o niektórych faktach historycznych z okresu rządów księcia Waclawa I zaistniałych na terenie ziemi chocianowskiej:

1. Dokument wystawiony 30 lipca 1343 roku w Pradze (regist). Waclaw I i Ludwik I książęta legnickcy otrzymują od Jana Luksemburskiego króla czeskiego w lenno wszystkie swoje kraje i ziemie z zamkiem i wsią Chocianowem (Cocenow) na tych prawach, jak posiadał je niegdyś ich ojciec książę Bolesław III.

2. Dokument wystawiony 9 sierpnia 1345 roku we Wrocławiu (regist). W wyniku podziału ojcowizny po księciu Bolesławie III zamek Chocianów (Cocenow/Cannov) ze Złotoryją, Chojnowem i Lubinem przypada księciu Waclawowi I.

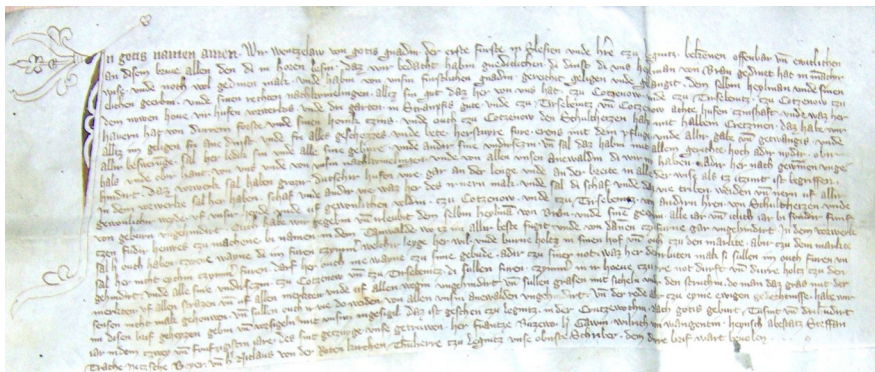
3. Dokument w formie dyplomu (zachowany w oryginale pergaminowym) wystawiony 14 marca 1352 roku w Legnicy. Waclaw I książę legnicki oznajmia, że rajcy i mieszczanie legnickcy zobowiązani są spłacić dług księcia w wysokości 125 grzywien czynszu jego wierzycielom Nykilowi z Krakowa i mieszczanom wrocławskim. W zamian książę wydzierżawia na czas zwrócenia zastawionej kwoty łąki i pastwiska w Chocianowie (Koczenow) i inne dochody.

37. Dokument (poz. 3) z 14 marca 1352 roku. Archiwum Państwowe w Legnicy – zespół "Akt miasta Legnica". Fot. Zbigniew Machoń 2007r.

4. Dokument w formie dyplomu (zachowany w oryginale pergaminowym) wystawiony 13-19 maja 1352 roku w Legnicy. Waclaw I książę legnicki nadaje za wierną służbę Heylmanowi von Bran dobra w Chocianowie (Cotzenow) i Trzebnicach (Drsebenitz). W Chocianowie otrzymuje on nowy dwór z czterema łanami ziemi folwarku, trzy ogrody w Strupicach, Chocianowie i Trzebnicach, osiem łanów czynszowych oraz ziemię po wykarczowanym uschniętym lesie, czynsz z miodu w Chocianowie, pół sołectwa i karczmy.

38. Dokument (poz. 4) z 14 marca 1352 roku. Archiwum Państwowe w Legnicy – zespół "Akt miasta Legnica". Fot. Zbigniew Machoń 2007r.

5. Dokument wystawiony 20 kwietnia 1353 roku w Pradze (regist). Książę Waclaw I nadaje Swidigerowi von Bran folwark i ziemie w okręgu chocianowskim oraz połowę sądownictwa, karczmę i czynsze we wsiach okręgu chocianowskim i inne prawa. W dokumencie pojawia się wzmianka o istnieniu „okręgu chocianowskiego“.

6. Dokument wystawiony 9 listopada 1353 roku w Pradze (regist). Książę Waclaw I nadaje spadkobiercy Heynmana Weidingerowi von Bran folwark i dwa łany czynszowe w Chocianowie, połowę sołectwa, pół karczmy, 13,5 kopy czynszu, 9,5 szefla owsa, 1/4 prawa patronatu nad kościołem w Chocianowie, sądownictwo oraz prawo

wypasu bydła. Wystawca zezwala też Weidingerowi i osadzonym przez niego kolonistom wywozić drewno budulcowe i opałowe na własne potrzeby i sprzedaż, wolno też im kosić trawę na łąkach.

7. Dokument wystawiony 17 maja 1357 roku we Wrocławiu (regest). Książę Waclaw I sprzedaje podanym nabywcom kopalnie złota, miedzi i srebra w okręgach ziemi legnickiej, złotoryjskiej i chojnowskiej. Wystawca stwierdza, iż wymienieni nabywcy uzyskują pełną władzę nad owymi kopalniami, a także to, że dochody te daje im od następnych Zielonych Świąt przez 6 lat. Na taki sam okres zastawia im również miasto Złotoryję wraz z okręgiem oraz Chocianów.

8. Dokument wystawiony 25 stycznia 1359 roku we Wrocławiu (regest). Książę Waclaw I potwierdza mieszkańcom wsi Żabice prawa do korzystania z drzewa i pastwisk w lesie chocianowskim.

9. Dokument wystawiony 23 lipca 1359 roku na zamku Karlstein koło Pragi (regest). Cesarz Karol IV rozstrzyga spór o ziemię między braćmi Waclawem i Ludwikiem i postanawia aby rzeka Czarna Woda była granicą między Chojnowem (Haynow) i Chocianowem (Coczenow). W rękach Waclawa I ma pozostać zamek w Chocianowie (Coczenaw) oraz wsie Chocianów (Coczenaw), Trzebnice k. Lubina (Trebnicz), Ogrodzisko k. Lubina (Sprottin), Żabice k. Lubina (Sebicz) z przynależnościami i prawami.

Waclaw I zmarł 2 czerwca 1364 roku i został pochowany w ufundowanym przez siebie kościele Bożego Grobu Legnicy. Z Anną cieszyńską doczekali się czterech synów Ruprechta I, Waclawa II, Bolesława IV i Henryka VIII oraz córki Jadwigi, wydanej za mąż za księcia żagańskiego Henryka VI.

39. Pieczęć pieszka Waclawa I potwierdzona w użyciu w latach 1351-1362. Oryginał znajduje się w Narodowym Archiwum w Pradze.

40. Pieczęć herbowa Wacława I potwierdzona w użyciu w latach 1342-1346. Oryginał znajduje się w Narodowym Archiwum w Pradze.

41. Pieczęć herbowa Wacława I potwierdzona w użyciu w latach 1344 r. Oryginał znajduje się w Państwowym Archiwum we Wrocławiu.

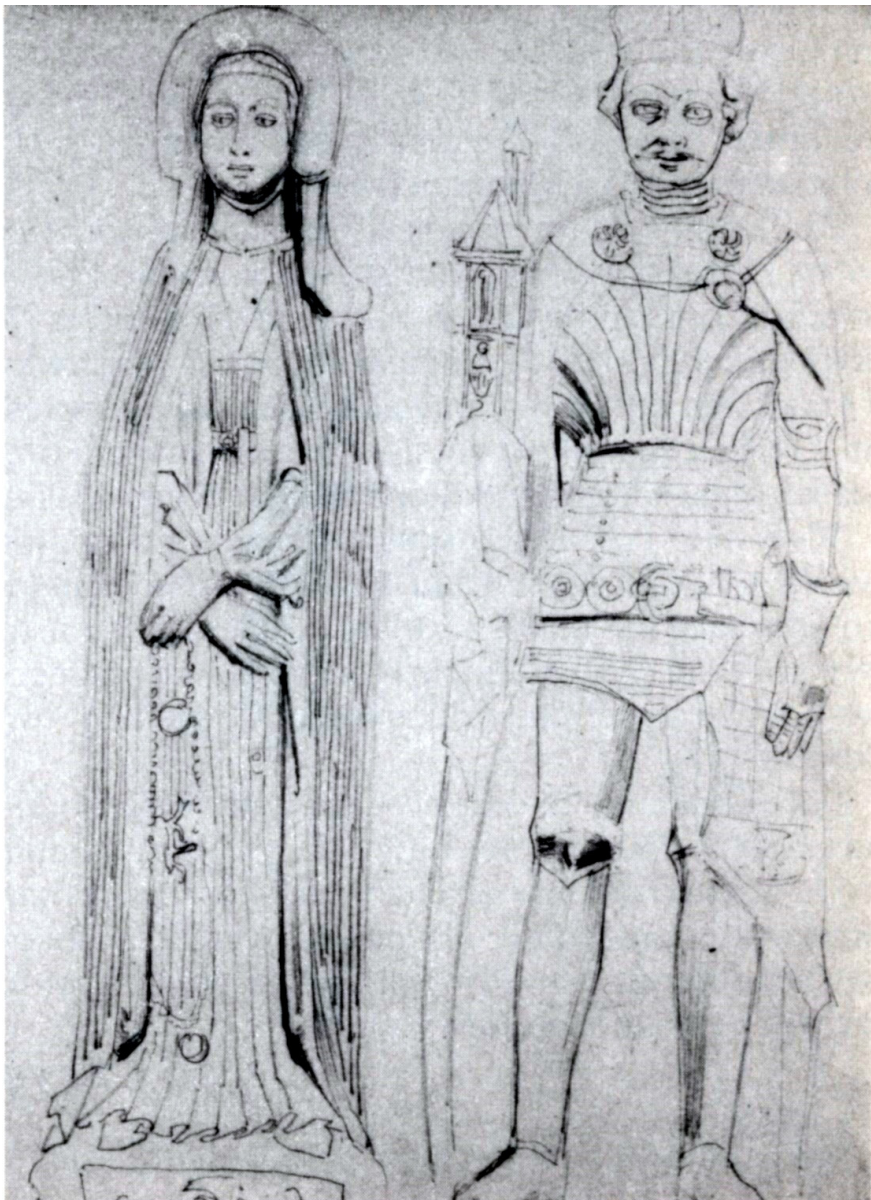

42. Pieczęć herbowa Wacława I potwierdzona w użyciu w latach 1352-1362. Oryginał znajduje się w Narodowym Archiwum w Pradze.

43. Wizerunek księcia Wacława I Miedzioryt Bartłomieja Strachowskiego. G. Thebesius *Liegnitzische Jahrbücher* Jawor 1733.

44. Rysunek nagrobka Wacława I i jego żony Anny w katedrze legnickiej. Rysunek został wykonany przez Stanisława Wyspiańskiego podczas jego wizyty w Legnicy 29 sierpnia 1890 roku.

45. Płyta nagrobna sarkofagu Wacława I i jego żony Anny. Stanisław Helszyński. *Apokryf śląski przez Bernarda Pruzię spisany A.D. 1400* Warszawa 1981.

46. Płyta nagrobna sarkofagu Wacława I i jego żony Anny. Miedzioryt Bartłomieja Strachowskiego. G. Thebesius *Liegnitzische Jahrbücher* Jawor 1733.

47. Płyta nagrobna sarkofagu księcia Waclawa I i jego żony Anny w katedrze p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Legnicy. Fot. Zbigniew Machoń 2023r.

2.4. Książę Ruprecht I, lata 1364-1409

Ruprecht książę legnicki urodzony 27 marca 1347 roku był najstarszym synem księcia legnickiego Waclawa I i księżniczki cieszyńskiej Anny. W 1364 roku Ruprecht wraz z młodszym rodzeństwem został osierocony przez ojca i znalazł się pod opieką stryja, Ludwika I księcia brzeskiego. W 1365 roku książę wziął udział w wyprawie cesarza Karola IV po koronę królestwa Arles w Prowansji.

Swoją działalność polityczną książę rozpoczyna w roku 1370 będąc jednym z przedstawicieli królestwa czeskiego na sejmie Rzeszy w Norymberdze. Rok 1372 to data ślubu Ruprechta I z Jadwigą księżniczką zagańską, wdową po królu polskim Kazimierzu Wielkim.

Książę Ruprecht I był wielkim mecenasem kultury. Na dworze księcia znajdowało się skryptorium (pomieszczenie w którym przepisywano ręcznie księgi). Były tam odpisy prawa magdeburskiego. W 1380 roku powstał m.in. „Kodeks Ruprechta“ zawierający genealogię Św. Jadwigi, jej dwa żywoty, modlitwę do patronki Śląska, homilie Św. Bernarda z Clairvaux oraz bullę i kazania kanonizacyjne papieża Klemensa IV. Była replika tzw. „Kodeksu lubińskiego“ ufundowanego przez księcia Ludwika I brzeskiego. „Kodeks Ruprechta nie zachował się w oryginale. Znana jest tylko kopia z 1451 roku, tzw. „Kodeks hornigowski“. Książę Ruprecht wspólnie z Ludwikiem I brzeskim i Waclawem II legnickim byli inicjatorami spisania około 1385 roku „Kroniki książąt polskich“ przez Piotra z Byczyny.

Książęca para dochowała się dwóch córek: Barbary i Agnieszki.

Ruprecht I książę legnicki zmarł w styczniu 1409 roku i został pochowany obok ojca w kolegiacie Bożego Grobu w Legnicy.

Na podstawie następujących dokumentów wiemy o niektórych faktach historycznych z okresu rządów księcia Waclawa I zaistniałych na terenie ziemi chocianowskiej:

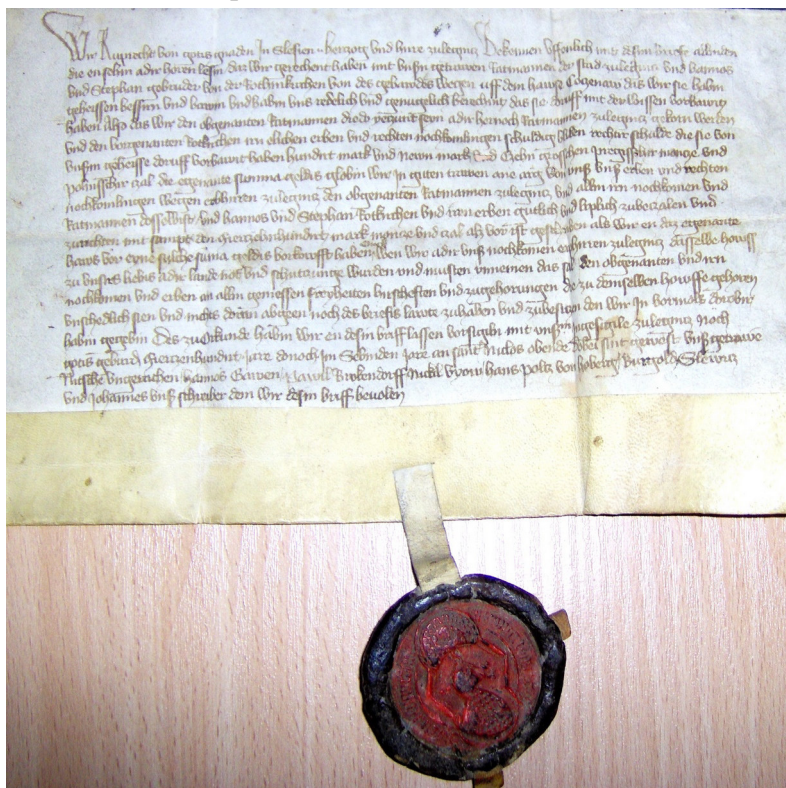
1. Dokument wystawiony 14 listopada 1391 roku w Legnicy (regest). Książę Ruprecht I zastawia zamek w Chocianowie z przyległościami oraz jezioro koło Koskowic.

2. Dokument wystawiony 10 września 1404 roku w Legnicy (regest). Ruprecht książę legnicki wraz ze swym bratem Waclawem stwierdza, że Henryk Czedlicz von Alczenaw z bratem Janem sprze-

dał murarzom legnickim czynsze ze wsi Chocianów (Coczenaw) w okręgu legnickim.

3. Dokument wystawiony 16 maja 1405 roku w Legnicy (regest). Książę Ruprecht w imieniu brata Wacława potwierdza przekazania braciom Kacprowi i Zygmuntowi Schellendorf von Oys podanych dóbr, a po ich śmierci pozostawia braciom Janowi i Markowi Chocianów i inne ziemie.

4. Dokument wystawiony 5 grudnia 1407 roku w Legnicy przez księcia Ruprechta I w formie dyplomu (zachowany w oryginale pergaminowym). Książę Ruprecht stwierdza, że rada miejska i Stefan von Rothkirch przebudowali zamek w Chocianowie (Coczenaw) i że przekazali im 109 grzywien 10 groszy z 1400 grzywien długu i sprzedali ten zamek za podaną sumę.

49. Dokument księcia Ruprechta datowany na 5 grudnia 1407 roku. Pergaminowy dokument znajduje się w kolekcji Archiwum Państwowego w Legnicy – zespół „Akt Miasta Legnicy“. Fot. Zbigniew Machoń 23 marca 2007 roku.

Książęca para dochowała się dwóch córek: Barbary i Agnieszki. Książę Ruprecht I legnicki zmarł w styczniu 1409 roku i został pochowany obok swojego ojca w kolegiacie Bożego Grobu w Legnicy.

50. Pieczęć herbowa Ruprechta I potwierdzona w użyciu w latach 1376-1408. Oryginał znajduje się w Narodowym Archiwum w Pradze.

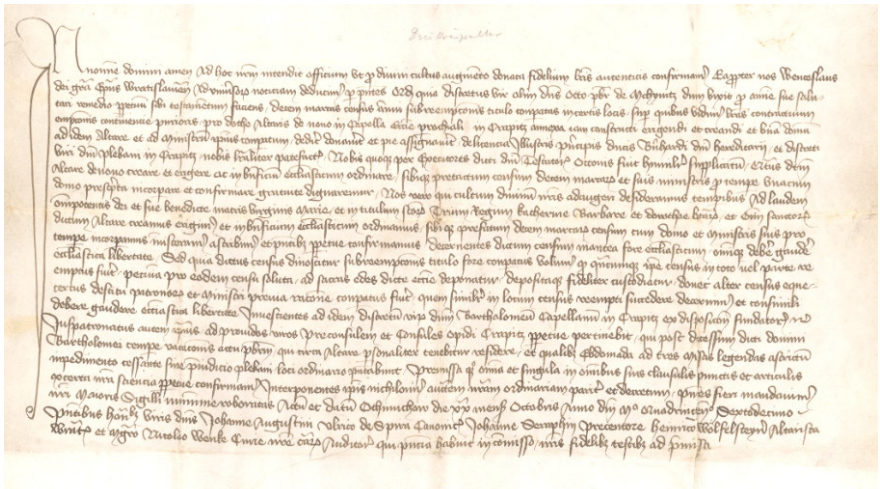
51. Pieczęć piesza Ruprechta I potwierdzona w użyciu w latach 1396-1404. Oryginał w Archiwum Państwowym w Legnicy.

2.5. Książę Waclaw II, lata 1409-1413

Waclaw II książę legnicki urodzony w 1348 roku był drugim pod względem starszeństwa synem księcia legnickiego Waclawa I i Anny księżniczki cieszyńskiej. Ojciec księcia przeznaczył go do kariery duchowej i w 1363 roku wystarał się dla syna o prawo na stanowisku kanonika w kapitule wrocławskiej. Książę w 1363 roku rozpoczął studia na Uniwersytecie Praskim. Następnie studiował w Montpellier gdzie uzyskał tytuł naukowy w zakresie prawa kanonicznego. W 1375 roku papież Grzegorz IX ustanawia Waclawa nowym biskupem lubuskim. Z kolei w 1382 roku papież Urban VI ustanawia Waclawa biskupem wrocławskim. Z nieznanых przyczyn w 1385 roku odmówił przyjęcia tytułu kardynała (byłby pierwszym kardynałem z polskiej prowincji kościelnej).

W 1409 roku po śmierci Ruprechta I został jedynym dziedzicem księstwa legnickiego, jednocześnie zarządzając diecezją wrocławską i dzielnicą legnicką.

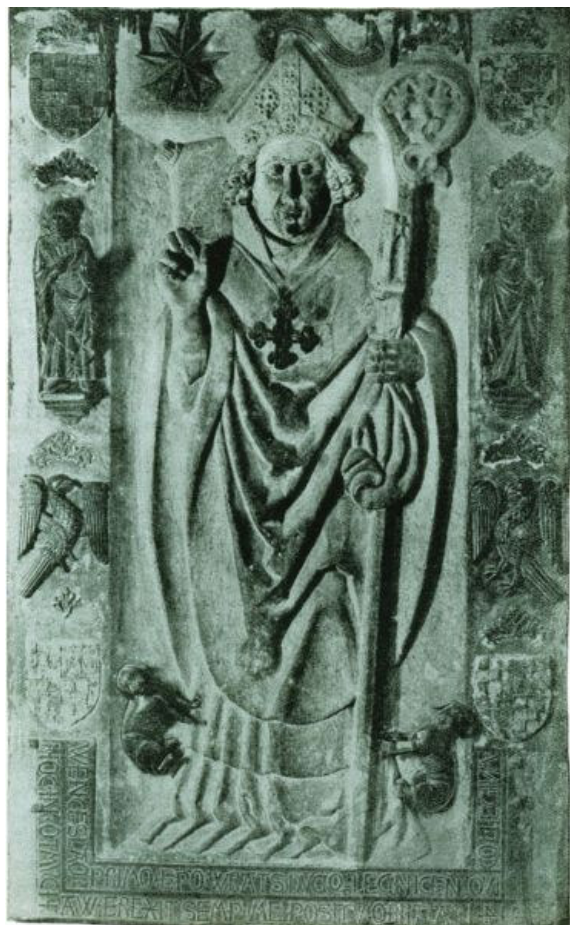
52. Dokument z 20 października 1416 roku.

Dwa dokumenty wydane przez Waclawa II dotyczą Chocianowa:

1. Dokument z 19 lipca 1411 roku wystawiony w Legnicy. Waclaw II biskup wrocławski książę legnicki uwalnia Hansa Gawena starostę legnickiego od czynszu opłacania miodu w Chocianowie.

2. Dokument z 8 października 1411 roku wystawiony w Legnicy. Waclaw II wraz ze swym marszałkiem Janem Rothkirchem określili granicę łąk zw. Fuschberg między Legnicą a Chocianowem.

Ponadto zachował się w formie dyplomu (zachowany w oryginale pergaminowym) wystawiony 20 października 1416 roku przez biskupa Waclawa dokument zatwierdzający ufundowanie ołtarza Trzech Króli w Krapkowicach.

53. Płyta nagrobna z 1491 roku Waclawa II w bazylice Św. Jakuba i św. Agnieszki w Nysie

11 listopada 1412 roku książę przyznał na piśmie prawo do polowań w tutejszych borach Heinrichowie von Alzenau.

Książę biskup Waclaw II ostatecznie zrezygnował z władzy nad Legnicą 16 marca 1413 roku i oddał ją księciu Ludwikowi II. W roku 1417 złożył rezygnację z biskupstwa. Ostatnie lata życia spędził w Otmuchowie gdzie zmarł 30 grudnia 1419 roku i został pochowany w tamtejszej kolegiacie Św. Mikołaja. W związku z likwidacją tej świątyni w 1477 roku ciało biskupa wraz z sarkofagiem zostały przeniesione do bazyliki Św. Jakuba i św. Agnieszki w Nysie.

54. Pieczęć herbowa Waclawa II potwierdzona w użyciu w 1381 r. Oryginał w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu.

56. Pieczęć tronowa Waclawa II potwierdzona w użyciu w latach 1381-1417. Oryginał w Narodowym Archiwum w Pradze.

55. Pieczęć tronowa Waclawa II potwierdzona w użyciu w latach 1409-1414. Oryginał w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

2.6. Książę Ludwik II, lata 1418-1435

Ludwik II książę brzesko legnicki urodził się – według Kazimierza Jasińskiego wybitnego historyka specjalizującego się w historii średniowiecza i genealoga – w 1380 roku. Za termin ad quem jego urodzin Jasiński przyjął tę datę ponieważ od 1400 roku Ludwik wystawia samodzielnie dokumenty. Książę był synem księcia Henryka VIII z drugiego małżeństwa i Małgorzaty księżnej dobrzyńskiej, córki Siemowita III mazowieckiego. Ludwik był dwukrotnie żonaty. Pierwszą żoną była Jadwiga Zapolya, hrabianka węgierska, córka Jana żupana trenczyńskiego. Małżeństwo zawarte zostało przed 14 sierpnia 1409 roku. Jadwiga zmarła w 1414 roku. Małżeństwo Jadwigi z Ludwikiem było bezdzietne. Książę Ludwik II obejmując władzę w księstwie w wyniku podziału spadku otrzymał księstwo brzeskie z Brzegiem oraz Kluczbork, Byczyń i Wołczyn a także z księstwa oławskiego wsie: Owczary, Biskupice, Młodoszowice i Lipki. W 1409 roku po śmierci Ruprechta księcia legnickiego, biskup wrocławski Waclaw, jako jedyny spadkobierca księcia legnickiego przekazał pełnomocnictwo nad Legnicą i Złotoryją przyrodnim braciom Henrykowi IX i Ludwikowi II. Do tego należy dodać posag Jadwigi Zapolya w formie nabytków terytorialnych. Posag swojej żony książę pożyczył Zygmuntovi Luksemburskiemu, w zamian za co otrzymał Trenczyn. Posag drugiej żony księżnej Elżbiety wynosił 39 tysięcy florenów reńskich. Ludwik II zgromadził przez całe życie olbrzymie terytoria ziemskie obejmujące: księstwo brzeskie, ziemię kluczborską, ziemię byczyńską, ziemię wołczyńską, księstwo legnicko-złotoryjskie, księstwo strzelińskie oraz miasta: Brzeg, Kluczbork, Wołczyn, Byczyń, Legnicę, Złotoryję i Strzelin.

Pierwszy okres panowania księcia Ludwika II to częste wyprawy i podróże zagraniczne po całej Europie i Azji. Od 1402 roku książę Ludwik II zwiedził między innymi: Budę, Pragę, Norymbergię, Konstancję, Wiedeń, Paryż, Londyn, Holandię i Ziemię Świętą. Właśnie jako ostatnia wymieniona wyprawa do Ziemi Świętej okazała się bardzo niebezpieczna. Pod koniec 1404 roku dotarła wiadomość, że książę został wzięty do niewoli przez Saracenów i przebywa wraz z Mikołajem Stewiczem i Piotrem Jankewiczem (dworzanami Ludwi-

ka a następnie Elżbiety) w ciężkim więzieniu gdzie bardzo dokuczał im głód. W czasie pobytu w tym więzieniu Mikołaj Stewicz oddawał część swojego jedzenia księciu. Brat przyrodni księcia – Henryk IX lubiński zorganizował w międzyczasie akcję zbierania środków na wykupienie księcia z niewoli. Mieszczanie Brzegu, Chojnowa i Oławy dodatkowo opodatkowali oraz sprzedawali swoje majątki. Ten niebezpieczny epizod na szczęście zakończył się szczęśliwie – książe wrócił do Brzegu pod koniec 1405 roku. Następnie Ludwik obdarował Jankewicza dobrami w Kondratowie i w Byczynie a Stewiczowi podarował las w puszczy chocianowskiej. W 1410 roku książe został ponownie uwięziony. Tym razem miało to miejsce podczas podróży do Pragi. Został pozbawiony wolności na zamku Homole w Lewinie Kłodzkim przez Panwitzów znanych grabieżców. Tym razem został uwolniony w tymże samym 1410 roku po wpłaceniu 2 tysięcy grzywien przez Radę Miejską Brzegu. W 1414 roku w Akwizgranie odbyły się uroczystości koronacyjne Zygmunta Luksemburskiego na króla rzymskiego. Udział w nich wziął Ludwik II wespół z wieloma dostojnikami w tym książętami śląskimi: Henrykiem X głogowskim oraz Waławem legnickim biskupem wrocławskim. W następnych latach aż do 1418 roku książe Ludwik II uczestniczy w soborze w Konstancji. Spośród różnych uroczystości kościelnych podczas soboru szczególnie szczególnie wystawnie obchodzono święto Bożego Ciała. W 1417 roku w procesji uczestniczył sam król rzymski Zygmunt Luksemburski, który występował w złotej koronie. Pośród wielu dostojników w orszaku był również książe Ludwik II, który niósł miecz w zastępstwie księcia saskiego. Drugą żoną Ludwika była Elżbieta, córka Fryderyka I elektora brandenburskiego. Ślub Ludwika z Elżbietą odbył się w Konstancji 9 kwietnia 1418 roku. Małżeństwo Ludwika z Elżbietą spowodowało podniesienie rangi politycznej księcia oraz znacznie zacieśniło stosunki z dworem brandenburskim a także zagwarantowało wysoką pozycję Ludwika w otoczeniu Zygmunta Luksemburskiego. 26 marca 1428 roku Brzeg został otoczony przez wojska husyckie. Ludwik II po przygotowaniu obrony miasta w tym również ściągnięciu posiłków z Namysłowa niespodziewanie opuścił miasto wraz z mieszkańcami. W okresie wojen husyckich Ludwik II najczęściej przebywał w Legnicy. Ludwik w czasie tej wojny przyjął wrogą postawę wobec Polski gdyż zadeklarował gotowość pomocy

wojskowej dla Krzyżaków przeciwko Polsce. Książę był założycielem rycerskiego zakonu o nazwie „Rudenband” „Obroza Psa Gończego”, które powstało 7 sierpnia 1413 roku w Legnicy.

Z roku 1430 pochodzi bardzo ważna wiadomość dotycząca Chocianowa. Otóż według Wiesławy Staniszewskiej istniał tutaj załazek huty:

Książę Ludwik zezwolił w dokumencie z 18 kwietnia 1430 roku mistrzowi Adelheynen von Leschin i Simonowi, jego zięciowi, na urządzenie, na urządzenie przy stawie w Chocianowie hamernii i kuźni, kramu oraz młyna z wszystkimi przyległościami. Do wzniesienia tych budynków mogli pozyskiwać drewno za darmo, mieli wszakże obowiązek uwarzyć piwa dla jego czeladzi i handlować piwem, jak również sporządzać dla nich odzież i obuwie. Także drewno potrzebne do tych celów mieli za darmo. Mogli również sprawować niższe prawo sądowe nad hamernią przez swych ludzi. Wyższe prawo książę zachował dla siebie. W otoczeniu hamernii mogli obsiewać 150 morgów pola zbożem, bądź zakładać łąki kośne. Stąd z kolei mogli pozyskiwać karmę dla bydła. Oni sami podlegali personalnie dworskiemu sądowi w Legnicy. Przez pierwsze trzy lata byli zwolnieni od daniny (opłat), potem musieli płacić corocznie dwukrotnie po dwie miarki czynszu.

W dokumencie sporządzonym 5 października 1419 roku w Legnicy książę Śląska i pan Legnicy stwierdza, że jego starostowie w Legnicy i Złotorzy sprzedali kolegiacie w Legnicy 10 grzywien czynszu ze swych posiadłości w Chocianowie oraz innych wsi okręgu złotoryjskiego. Istnieją również dwa inne ciekawe dokumenty zachowane w formie rejestru a mianowicie:

1. Dokument z 23 czerwca 1433 roku wystawiony w Kluczborku. Książę Ludwik II pan na Brzegu i Legnicy zwraca się z prośbą do wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego o pomoc finansową i militarną w celu odzyskania zamków w Kluczborku i Bieczynie.

2. Dokument z 14 września 1435 roku wystawiony w Brzegu. Książę Ludwik II pan na Brzegu i Legnicy pisze w interesie swego zniszczonego przez husytów miasta Brzeg do wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego.

Książęca para dochowała się czworo dzieci: Ludwik i Elżbieta zmarły w wieku dziecięcym, pozostały Magdalena i Jadwiga. Książę

umarł 30 kwietnia 1436 roku w Legnicy podczas kąpieli w łaźni miejskiej. Został pochowany w klasztorze kartuzów w Legnicy.

Bardzo interesująco postać księcia została opisana przez Franciszka Szafrąńskiego:

W najogólniejszych zarysach Ludwik II nie różni się od charakterystycznych postaci bogatych feudalów śląskich. Był jednak księżę na swój sposób jednostką o niepowtarzalnej indywidualności. Niemal połowę życia spędził na podróżach i wyprawach poza granice księstwa, ale – podobnie zresztą jak i jego poprzednicy w księstwie brzesko-legnickim – ani razu nie skierował się w stronę Polski. Jak wynikałoby z dostępnych materiałów, księżę w Krakowie nigdy nie był. W życiu Ludwika są fakty trudne do wytłumaczenia. Zagadkowe jest np. związanie się z księciem Zygmuntem Luksemburskim, a zupełne odizolowanie się od Polski. Ludwik II był przecież jednym z tych Piastowiczów śląskich, którzy z lat młodości wnieśli to, co powinno zbliżać do Polski. Wiadomo, że druga połowa XIV wieku dla księstwa brzeskiego to okres cementujący nastroje popolskie poprzez pielęgnowanie i rozwijanie kultury narodowej. Nie widać jednak, aby Ludwik II troszczył się o rozpoczęte przez dziadka dzieło. W stosunkach z Polską odezwały się w nim dynastyczne ambicje Piastów brzesko-legnickich, nastroje, których zresztą i w Kronice książąt polskich można by się dopatrzeć. O ile jednak poprzednicy jego czuli chociaż duchową łączność z Polską, to Ludwik II nie tylko unikał kontaktów z Polską, w czym kierował się tradycjami naszych przodków, uważając Jagiellonów za uzurpatorów na piastowskiej stolicy krakowskiej, lecz równocześnie zaniechał pięknych tradycji dworu brzesko-legnickiego w pielęgnowaniu i rozwijaniu polskiej kultury. [...] Ludwik był wyraźnym sympatykiem monarchii uniwersalnej, zafascynowany jej urokiem. Mimo to w otoczeniu księcia spotykamy wielu dworzan polskiego i słowiańskiego pochodzenia; ich liczba była znacznie większa niż dworzan pochodzenia niemieckiego.

Fig. XXII. P. II. C. XLI. n. 8. p. 255.

Fig. XXIII. P. II. C. XLIII. n. 1. p. 253.

Fig. XXIV. P. II. C. XLVI. n. 4. p. 272.

57. Wizerunek księcia Ludwika II. Miedzioryt Bartłomieja Strachowskiego. G. Thebesius *Liegnitzische Jahrbücher* Jawor 1733.

58. Portret konny księcia Ludwika II z herbarza Jeana Lefevre de Saint Remy z 1435 roku.

59. Pieczęć herbowa Ludwika II potwierdzona w użyciu w latach 1402-1436. Oryginał znajduje się w Geheimes Staatsarchiv Preuischer Kulturbesitz.

60. Pieczęć piesza Ludwika II potwierdzona w użyciu w latach 1411-1435. Oryginał znajduje się w Narodowym Archiwum w Pradze.

61. Pieczęć herbowa Ludwika II potwierdzona w użyciu w latach 1420-1436. Oryginał znajduje się w Geheimes Staatsarchiv Preuischer Kulturbesitz.

62. Sobór w Konstancji 1417 rok. Zygmunt Luksemburski w procesji Bożego Ciała. W orszaku dostojników Ludwik II książę brzesko-legnicki, który niósł miecz w zastępstwie księcia saskiego. Wydawca H. Steyner 1536 rok.

2.7. Księżna Elżbieta, lata 1435-1444

Księżna Elżbieta urodziła się między 1 maja a 29 września 1403 roku i była córką elektora brandenburskiego Fryderyka I Hohenzolerna i Elżbiety bawarskiej. 9 kwietnia 1418 roku w Konstancji poślubiła Ludwika II księcia brzesko legnickiego. Po śmierci męża w 1436 roku księżna Elżbieta na mocy testamentu objęła władzę nad Brzeżem i Legnicą. W testamencie książę zapisał żonie zamek w Chocianowie wraz z przyległościami. 17 lutego 1439 roku Elżbieta ponownie wyszła za mąż (o kilka lat młodszego) księcia cieszyńskiego Waclawa I. Po ślubie jej najmłodszej córki Jadwigi (z małżeństwa z Ludwikiem II) bezdzielne małżeństwo z Waclawem I zakończyło się rozwodem. W 1446 roku księżna Elżbieta powróciła do Legnicy gdzie zmarła na zamku 31 października 1449 roku i została pochowana w kościele kartuzów u boku męża.

Na wzór swego męża księcia Ludwika II dwór księżnej Elżbiety był zdominowany przez Polaków i Słowian na przykład: Jasko Kurzątko, Mikołaj Stewicz, Piotr Jankiewicz, Hanusz Porchwicz, Mikołaj i Michał Borwicz, Jan Borwicz, Lewther Doberszwicz, Jan Czedlicz, Jan Pripticz, rody Parchewiczów, panów z Pogorzeli. W składzie dworu księżnej liczącego ogółem 106 osób oprócz Polaków lub Słowian było 53. osoby było również 31. Niemców oraz 22 innych.

Z dokumentów dotyczących ziemi chocianowskiej wystawionych przez księżną Elżbietę zachowały się:

1. Dokument z 29 sierpnia 1430 roku wystawiony w Kocznaw (regist) w formie listu do Rady Legnicy o następującej treści:

1430. Aug. 29. Cotzenau. Elyszabeth von gots genaden herzoginn zcum Brig etc. Vnseren besundern grusz zcuuor. Ersamen, lieben getrewen, wir haben mit den fleisscheren gereth, wie dassy vns suldin an vnserem czynse ausrichten czehen marck dowider sy sych eczlicher mosse seczen, bithen wir euch mit fleisz, das ir ernstlichen mit in reden wollet, dassy vns mit eynem solichen vff diszmol nicht lossen, wann wir den soldenern zcum Goltberg haben vnd czerung douon ausrichten müssen vnd wo des nicht geschehe also das wir haben vnd andir dinck zcu den wirten bezalen salden, so kwemen wir mit der gelt czweyen nicht zcu do wir sust mit eynem zcukumen mugen, hirvmb so wollet

ewern fleisz in disen sachen thun also, das wir von den genanten fleischern nicht gesewmpt werden, doran ir vns sunderlich gute dinste geweist, wann wo des geschehe, also das wir sy nicht hewte ausrichten mit haberen, so haben sy vns furwar geschriben, dassy nicht lenger do beleyben wollen, wenne denn das gelt gefalle, das man von stunden czwey malder haberen kowff vnd schick sy kein Goltberg. Geben vnder disem sigil, wann wir vnsers by vns nicht enthalten czu Kocznow am tag Johannis decollacionis anno domini etc. XXX mo. Rückaufschrift: Den ersamen vnd weisen, burgermeister vnd ratmannen der stat Legnicz. Org. Kgl. Bibl z. Berl Ms. Boruss. f. 567 No. 8. Urkunden-Buch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes bis zum Jahre 1455 – Herausgegeben dr Friedrich Wilhelm Schirrmacher – Liegnitz 1866.

2. Dokument wystawiony 7 marca 1439 roku w Brzegu (regest). Księżna Śląska pani Brzegu i Legnicy prosi pisarza Markwarta o doręczenie listów dotyczących zamku w Kocznow (Chocianów) jak to było wcześniej ustalone. Treść dokumentu:

1439. März 7. Brieg. Elysabeth von gots genaden herczoginn in Slesien czum Brige vnd czu Lignicz. Vnsern besundern gruss vnd alles guth, lieber erre Marckwart. Als ir denne wol wist wie is czwischen vnsern bruder vnd euch vnd vns berett ist, bitten wir euch mit fleisse, das ir vns silchen brieff vnd bestetugunge vber das Sloss Kocznow vnd andere güther noch dem vnd euch vnser statschreiber von Lignicz sagen wird vnd vnderrichten, ausrichten vnd vnuorczogenlichen schaffen wellit, was wir euch denne dorfur geben sullen das wellen wir mit willen gerne thun vnd haben das dem edelen groff Johannes von Schawmburg befohlen, was er vns heyst, das wellen wir gerne geben vnd bitten euch, lost vns domit nicht gesewmpt werden vnd das vns sulche brieff yczund müssen werden, das wellen wir ymmer mit fleisse vmbe euch vorschulden. Geben zcu Brige am Sonnabend vor Oculi anno & XXXIX. Rückaufschrift: Dem erbarn vnd woltuchtigen Marckwart, vnsers allergnedigsten herren des römischen etc. kunigs obersten Schreiber, vnserm guten gnnner. Liegn. Arch. Act. No. 188. Ohne Nummer. Urkunden-Buch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes bis zum Jahre 1455 – Herausgegeben dr Friedrich Wilhelm Schirrmacher – Liegnitz 1866

3. Dokument z 27 września 1499 roku w Legnicy (regest). Księżna Elżbieta potwierdza przekazanie długów z sądownictwa dworskiego i krajowego w Chocianowie w okręgu legnickim. Treść dokumentu:

1449. Sept. 27. Liegnitz. Herzogin Elisabeth bekennt, dass sie für die Schuld von 600 Ungar. Gulden den Gebrüdern Cristoph und Nikolasch Dornheim zu Kotzenau die Hof- und Landgerichte im Lande zu Liegnitz abgetreten hat. Wir Elizabeth von gotes gnadenn herczogynn inn Slezi- en vnd frawe zcu Legnicz vnd zum Goltberg bekennen vffuntlichenn mit diesem brieffe allen den, die en sehn adir horen lesen, das wir rechter vnd eygener schult schuldig seyn sechshundert guter Hungarischer gulden, dem gestrengen herren Cristophen Dornheim rittere vnd dem woltuchtigen Nickolasch seyn vngesunderten brudere uff Cotczenaw gesessen eren erben vnd rechten nach komen, dorczu habin wir anegesehen manchfeldige getrawe vnd willige dineste, die vns die obgenanthen herren Cristoff vnd Nickolasch, gebrudere getan haben vnd nach in czukunftigen zzeiten tuen mogen vnd haben vor die obgenante summa geldis sechshundert gulden zu rechtem wedirkawffe recht vnd redelichen abegetreten vnd uffgelossen vnd abetreten, gebin vnd vorschreiben in crafft diesz brieffes vnser hofrichtereie vnd hoffgerichte vnser landis zu Legnicz mit allen vnd iclichenn hirschafften vnd rechten zugehorungen vornemlichen mit der kore der lantscheppen, die czu kiesen vnd czu seczen, so wffte das notdorfft seyn wirt, wie das billich von rechte ader gewonheit recht ist. Dorczu auch gehoren alle czoge vnd bussen, wie man die vormols kegin vns vnd vnsern vorfaren von alders abegelegit vnd in vnserer camer gehört hatt, wie die sunderlichen namen haben, nichtis awszgenomen. Sunderlichen haben wir mete vorkawfft das phandrecht von scheppinteilunge, was douon gewonheit vnd recht ist. Ouch so dann alle czinsz brieffe zu wedirkawffe von nicht beczalunge wegin gemeynlichen czu phenden dem hofferichter bey vnserm camerer czusteen, wenn is dann von aldird an vns also herkomen ist, welch czinsphlichtig gepant wirt, das her busset vns in vnserer camer eyn schogk groschin, gebin wir vollemacht, inn sulchem widerkawff sulch phandrecht czufordern vnd czuheben an allenn abeslage der hewptsumman vnd wir haben von vnsern furstlichen gnaden in eynem namen eynes rechten wedirkawffis vor die obgenante summa geldis sechshundert Hungarischer gulden sulch vnserer hoffrichte beyde an der mannerecht vnd hoffedinge das czu sitczen dorch sich ader dorch eyn anderen czuhaben, zubesitczen, czugeniessen vnd gebruchen mit allen hirschafftenn vnd rechten, czugehorunge inn vollermacht zcuorsetczin, zcuorke- wffenn vnd domete zcutuen vnd zculossin, wie en das allirbeste gesein

vnd zcstaten komen mag vnd die wedirczemige vnd vngehorsame der gerichte nach ordenunge des rechtin czutwingen, in all der mosze, alz wir das selber gethuen mochten gancz vngehindert, ydoch vnschedelichen vns vnd vnsern nachkomen, adir wem wir die gonnenn an vnserer losunge vnd wedirkawffe der obgenanthen summa geldis, wenn wir das vormogen. Inn crafft diesz brieffee mit vnserm anhangenden ingesegel vorsegilt, der gegeben ist czu Legnicz am sonnobende vor sante Michels tag nach Cristi vnserer herren geburth vierczenhundert jor darnach im newnvnndvierczigsten jar. Dobey sind gewest vnserer lieben getrawen Lewtherer Dobirszwicz, Hanns Prittewicz, Hanns Borwicz vnd herre Johannes Girdan, techand zcu Legnicz, dem diesem (sic) brieffe befohlen wart.

O. d. St L. No. 399. Mit dem Wappensiegel an Pergamentstreifen. Urkunden-Buch der Stadt Liegnitz und ihres Weichbildes bis zum Jahre 1455 – Herausgegeben dr Friedrich Wilhelm Schirrmacher – Liegnitz 1866.

63. Herb rodowy Hohenzollernów.

64. Pieczęć piesza Elżbiety księżnej brzesko legnickiej przedstawiająca jej postać; używana w latach 1435-1447.

65. Pieczęć herbowa Elżbiety księżnej brzesko legnickiej; używana w latach 1434-1440.

2.8. Rodzina von Dornheim, lata 1444-1507

W 1444 roku księżna legnicka Elżbieta wdowa po księciu Ludwiku II sprzedała chocianowski zamek wraz z osadą zamieszkałą przez służbę zamkową i rzemieślników za pokaźną kwotę. Nabywcami byli rycerze Christoph i Nikolaus von Dornheim. Od tego momentu Chocianów przestał być dziedziną książęcą i staje się prywatną własnością zamożnych rodów śląskich.

Rycerska rodzina Dornheimów wywodziła się z Dornheim koło Arnstein w Turyngi. Pierwsi jej członkowie występowali przy książętach świdnickich na początku XIV wieku. Na początku XIV wieku przy książętach świdnickich występował Jan de Dornhaym. Synami Jana byli występujący w 1345 roku bracia Hainrich i Franczke, którzy posiadali Gogołów pod Świdnicą oraz w 1346 roku Konrad przeor klasztoru w Lubaniu. Później rodzina występuje w okręgu świdnickim: Tymon i Henryk, od 1403 roku notariusz w kancelarii książąt opolskich Henryk, syn zmarłego Piotra Dornheima z Kaltenbrunn (Mysłaków) koło Świdnicy.

W 1487 roku w miejscu dzisiejszego kościoła pw. Św. Józefa Robotnika na Placu Wolności została wybudowana niewielka (prawdopodobnie drewniana) kaplica.

Chocianów był własnością Dornheimów przez 63 lata aż do 1507 roku.

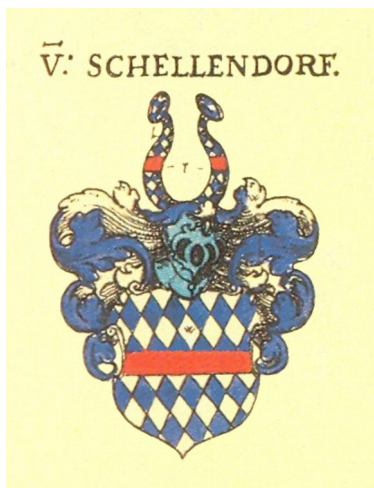
66. Herb rodowy von Dornheimów.

2.9. Georg von Schellendorf, lata 1507-1518

Schellendorfowie to śląski ród, znany od XIV wieku. Siedzibą rodową był Dzwonow (Schellendorf) koło Chojnowa. Ród podzielił się na liczne linie z których najważniejsze były z Piotrowic (Schellendorf), Zagrodno (Adelsdorf), Goliszów (Gorllschau) koło Chojnowa i Złotoryji. Karierę w kancelarii Bolka II Małego księcia świdnicko-jaworskiego i margrabiego łużyckiego zrobił Tammo von Schellendorf, który najpierw pracował jako notariusz a następnie awansował na stanowisko protonotariusza. W maju 1346 roku kupił od księcia dobra wsi Rusko (obecnie powiat Środa Śląska). Kariera nie ominęła również Lutera Schellendorfa syna Tammona. 19 maja 1364 roku papież udzielił temu kapelanowi księcia prowizję na kanonię krakowska. Duchowny był studentem prawa kanonicznego, prezbiterem diecezji wrocławskiej oraz proboszczem oraz proboszczem w Chmielowie koło Środy Śląskiej. Prebendę (wyposażenie duchownego niepołączone zasadniczo ze sprawowaniem obowiązków duszpasterskich) tę otrzymał w 1374 roku a następnie uzyskał również kanonię poznańską.

W bitwie pod Grunwaldem po stronie krzyżackiej brało udział dziewięciu przedstawicieli rodu Schellendorf: Ruland, Heyncze, Hennis, Jorge, Peter, Marcus, Jentyn, Kasper i Gilbert.

W roku 1507 chocianowski zamek wraz z osadą kupił Georg von Schellendorf, który z kolei sprzedał te dobra w 1518 roku Christophowi von Schkopp.

67. Herb rodowy von Schellendorf.

2.10. Rodzina von Schkopp, lata 1518-1580

Rodzina von Schkopp to dolnośląski stary ród szlachecki. Ich przodkowie walczyli w 1241 roku pod wodzą księcia Henryka Pobożnego z Tatarami pod Legnicą a później służyli na dworach książąt piastowskich.

W 1509 roku Zygmunt von Rottenburg sprzedał Jędrzychów (Heinzendorf) obecnie pow. Polkowice wraz z zamkiem i przynależnymi dobrami Leonhardowi i Christophowi von Schkopp. Rodzina von Schkopp już wtedy posiadała znaczne majątki w tym Chocianowiec, Raków i Parchów. Leonhard von Schkopp właściciel Chocianowa posiadał również Miękinie (Nimkau). Leonhard żonaty z N., córką Heinza von Stosch, miał dwóch synów: Lenharda juniora i Christopha. Ten drugi czyli Christopha właściciel Chocianowa, w latach 1520-1548 był starostą okręgu Ścinawa, Wołów i Wińsko. Żonaty z Anną von Kittlitz z Małomic, miał pięcioro dzieci: N. córkę żonatą z Hansem von Braun; Ludmiłę żonę Fryderyka von Mohl z Miłoradziec oraz synów: Leonharda, Wolfa i Fryderyka. Wolf syn Christopha właściciel Rakowa (Krebsberg) żonaty z N. von Stosch z Czerńca (Scharzau) miał dwóch synów: Christopha i Leonharda oraz córkę Kunegundę. Leonhard właściciel Bukowna (Buchwald) żonaty dwukrotnie: pierwszy raz z Urszulą von Gladis z Kurowa Małego w księstwie głogowskim, drugi raz z Anną von Glaubitz z Kotli (Kuttlau). Z pierwszą żoną miał dwóch synów: Wolfa i Leonharda właściciela Chocianowa, żonatego z Julianną von Schelendorf.

68. Herb rodziny von Schkopp.

Epitafia niektórych członków rodziny von Schkopp znajdujące się na ścianie kościoła pw. św. Bartłomieja w Jędrzychowie powiat polkowicki:

69. Epitafium Christopa von Schkopp zmarłego w 1545 roku (po lewej stronie). Na płycie znajduje się następujący napis: ANNO 1545 AM TAGE MARIEN GEBURT IST IN GOTT VORSCHIDENDER EDLE ERENVASTE CHRISTOF VON SCHKOP AVE KOTZENAV DER IVNGERE. D. GOT. GENOD. W górnej części epitafium znajduje się herb rodu von Schkopp. Zdjęcie z okresu przed 1945 roku.

70. Płyta nagrobna Anny von Schkopp z domu von Kittlitz, żony Christopa z Chocianowa zmarłej w 1547 roku. Fot. Zbigniew Machoń. 2016. Na epitafium znajduje się następujący napis: ANNO 1547 IOR IST IN GOT VORSCHIEDEN MONTAG NACH MICHAHELIS DIE EDLE WOLGEBORNE .... SCHKOPIN AVF KOTZENAV ELICHE HAVSFRAW DER GENODE.

71. Płyta nagrobna Anny von Braun z domu von Schkopp z Chocianowa, żony Geoga von Braun zmarłej w 1555 roku. Fot. Zbigniew Machoń, 2016.

Na epitańium znajduje się napis: GOTT VORSCHIDEN ZU GREDIS BEIN GLOGE DIE EDLE VIELTUGENDSAME FRAW ANNA GEB SCOPPIN VON KOTZENAU, DIE ZUM EHLICHEN GEMAHL DEN EDLEN EHREN VESTEN GEOREN BRAUNEN VON OTTENDORF AUF FREISTST, DEM GOTT UND UNS ALLEN GNADIG UND BARMHERZIG SEN WOLLEN.

2.11. Jakob von Schönaich, lata 1584-1587

Rodzina Schönaichów to stary ród rycerski, przybyły na Śląsk i Łużyce około XIII wieku. Kaspar Schönaich pełnił funkcję kanclerza na dworze księcia Henryka Brodatego w 1216 roku. Znaczenie rodu bardzo wzrosło od pierwszej połowy XVI wieku. Georg von Schönaich był znamienitym rycerzem i towarzyszem polskich królewiczów Olbrachta i Zygmunta w wielu wyprawach wojennych i podróżach. Za swoje zasługi Georg za swoje zasługi wojenne otrzymał od cesarza urząd królewskiego Starosty w Szprotawie w 1536 roku.

Za twórcę potęgi tej rodziny uważany jest Fabian von Schönaich (ur. 1509 zm. 1591), który młodość od 1522 roku spędził razem z bratem Sebastianem na dworze krakowskim polskiego króla Zygmunta Starego.

W 1568 roku Piastowie legniccy oddali Prochowice wraz z zamkiem w dzierżawę Fabianowi, który ostatecznie trzy lata później odkupił posiadłość. Według różnych źródeł ród Schönaichów posiadał miasto i zamek Szprotawa od 1597 roku przez kolejne 100 lat.

W 1584 roku Chocianów z zamkiem znalazł się w rękach Jakoba von Schönaich. Po upływie zaledwie 3. lat w 1587 roku miejscowość i zamek przechodzi we władanie rodziny von Nostitz.

Z czasów Schönaicha pochodzi znajdująca się w kościele pw. św. Józefa Robotnika na Placu Wolności renesansowa chrzcielnica z oddzielnymi hermami scenami biblijnymi ufundowana w 1585 roku oraz nieistniejące epitafium dziecięce Marie Gelhorn zmarłej w 1584 roku.

72. Herb rodowy rodziny von Schönaich

73. Chrzcielnica w kościele pw. św. Józefa Robotnika na Placu Wolności w Chocianowie. Fot. Jan Tomczyk.

2.12. Rodzina von Nostitz, lata 1587-1613

Według legendy rodowej ród Nostitzów pochodził od wodzów Wandalów z V wieku. Można również przypuszczać, że bracia Friedrich von Nostitz oraz Urlyk von Nostitz brali udział w wyprawie cesarza Fryderyka Barbarossy do Ziemi Świętej. W Polsce nazwisko von Nostitz znane było od XIII wieku. Prawdopodobnie jeden z przodków Nostitzów brał udział w 1241 roku w bitwie pod Legnicą.

Nostitz to ród szlachecki pochodzący z Górnych Łużyc. Na Śląsku pojawił się w roku 1284 kiedy to bracia Hartwig i Fryczko przybyli na dwór księcia ścinawskiego. Fryczko powrócił do domu i tam zmarł, natomiast Hartwig zrobił na Śląsku karierę. Był on najpierw kasztelanem w Ścinawie a później kasztelanem w Wąsoszu.

W 1587 roku Chocianów wraz z zamkiem wszedł w posiadanie rodziny von Nostitz. Władcami byli: Assmann (Erazmus), Friedrich i Christoph.

Assmann (Erazmus) urodził się w 1588 roku zmarł 3 października 1658 roku. Był młodszym synem Christopha i bratem Friedricha z Ręszowa i Dąbca. Był również właścicielem Toszowic i Głobic. Żonaty z Małgorzatą von Glaubitz, miał dwie córki: Mariannę żonę starosty księstwa legnickiego Dawida von Schweinitz z Barbarą.

Friedrich urodził się w 1580 roku, zmarł 24 kwietnia 1641 roku. Był synem Christopha.

Christoph zmarł 2 maja 1598 roku., żonaty trzykrotnie:

1. z Ewą von Kreckwitz z Jakubowa w księstwie głogowskim.
2. z Barbarą von Rechenberg z Kliczkowa.
3. z Jadwigą von Abschatz.

W Chocianowie idee reformacji zyskały licznych zwolenników już na początku XVI wieku. W 1595 roku z inicjatywy Assmanna von Nostitz w miejsce niewielkiej drewnianej kaplicy został wybudowany nowy murowany kościół na obecnym Placu Wolności. Wydaje się jednak, że należałoby przeprowadzić analizę daty 1595 rok ponieważ epitafium Marii Gelhorn jest datowane na 1584 rok, natomiast chrzcielnica ufundowana przez Schönaichów jest datowana na rok 1585. Ewangelickim kaznodzieją został pochodzący z Weissenfels w Turynii Kaspar Graumann zwany Palisandrem. Otrzymał odpowiednie uposażenie w postaci 104 morgów pola, a w formie daniny

83 korce żyta, 73 korce owsa rocznie oraz drewno na opał. Pastor Graumann przebywał aż do śmierci w styczniu 1612 roku i został pochowany w kościele pod amboną. Parafia obejmowała również następujące wsie: Węgielin, Nowa Kuźnia oraz kolonia Brzozy w Rokitkach.

Okolo roku 1600 średniowieczne mury zamku zostały wykorzystane przy wznoszeniu siedziby nowożytnej. Wówczas to wzniesiono najwyższą murowaną kondygnację wieży ponad gotycki trzon. Według Małgorzaty Stankiewicz „na małym dziedzińcu wewnętrznym pałacu miała być wmurowana tablica heraldyczna, pochodzącą prawdopodobnie znad wejścia we wcześniejszym dworze (tj. sprzed przebudowy von Nostitza) wskazująca, ufundował ją jakiś von Braun. Nie udało się go spotkać w historii Chocianowa, ale musiał otrzymać ten majątek we wianie swojej żony z domu von Stosch ciągi herbów ze strony ojca: von Braun, von Haugwitz, von Glaubitz, von Skopp; od strony matki: von Stosch, von Warnsdorf, von Unruche, nieznany. Źródło na temat tablicy pochodzi z końca XVIII wieku”. Być może jednak chodzi o Georga von Braun męża Anny z domu von Schkopp z Chocianowa zmarłej w 1555 roku.

Ciekawostką jest fakt iż w posiadaniu Nostitzów był jeden z ocalałych pierwodruków Mikołaja Kopernika „O obrotach sfer niebieskich“.

74. Herb rodu von Nositz.

75. Witraż w kościele Mariackim w Legnicy. Książę Henryk Pobożny wychodzi z kościoła. W jego otoczeniu po lewej stronie z tyłu znajduje się rycerz w zbroi z proporcem na którym widnieją rogi bawole z rodzowego herbu Nostitzów.

2.13. Rodzina von Stosch, lata 1613-1723

Według rodowej legendy Stoschowie wywodzili się od królów sławońskich (Słowenia i Chorwacja). Jest również druga legenda przedstawiona w grafice i dotyczy herbu tego rodu. Na grafice widzimy zamek, miasto oraz jezioro nad które przybywają oddziały wojskowe. Rycerze nie potrafią przepłynąć się na drugi brzeg. Dokonuje tego samotny ale jakże odważny rycerz, który po drodze zrywa liście lilii wodnych i wytycza drogę przejścia przez jezioro. Po szczęśliwej przeprawie lilijowe liście zostają na królewski rozkaz załączone do herbu rycerza, którym był właśnie przedstawiciel Stoschów.

76. Melchior Friedrich von Stosch Genealgia – des Hoch – Gräflich Freyherrlich – und Hoch – Adelichen Geschlechts derer von Stosch, zu Ehren und Gedächtniß 1736 r.

Według Sinapiusa protoplastą śląskich Stoschów miał być komes polski Otto Stoss żyjący około 1181 roku. Na Śląsku znani od połowy XIII wieku mieli tu przybyć z Moraw dwaj bracia Piotr i Ramfold, którzy osiedli w okolicy Ząbkowic Śląskich i zostali pochowani w klasztorze w Henrykowie. Bardzo często przedstawiciele tego rodu występowali w dokumentach klasztoru w Henrykowie.

Od XIV wieku ród Stoschów podzielił się na dwie linie: górnośląską i dolnośląską, które później podzieliły się na liczne podlinie i domy. Linia dolnośląska dzieliła się na dwie główne podlinie: głogowską i legnicką. Z kolei interesująca nas podlinia głogowska obejmowała między innymi Dom Czerniec – Krzydłowice (Schwarzau – Kreidelwitz). Ten Dom został założony około 1500 roku Georg von Stosch z Mojęcina. Georg żonaty z N. von Falckenhain z Gorzelina koło Lubina, miał syna żonatego z Elżbietą von Sack z Krzydłowic koło Głogowa. Ich syn Aleksander Hiob von Stosch (ur. 1547r. zm. 17.03.1616r. w Chocianowie) był właścicielem Krzydłowic, Starej Rzeki i Osieka. 20 stycznia 1613 roku Aleksander kupił dobra chocianowskie za kwotę 58 tysięcy talarów od Sigismunda von Nostitza. Ożenił się z Heleną von Rothkirch z Prusic, która wniosła do posagu Osiek. W tym związku mieli oni dwoje dzieci: 1. Helenę – żonę Henryka barona von Bibran, starosty księstwa świdnicko-jaworskiego. 2. Hansa Georga von Stosch (ur. 1600r. zm. 15 sierpnia 1652 r.), który był następnym właścicielem Chocianowa w latach 1616-1652 a ponadto posiadał Krzydłowice, Starą Rzekę, Świninę Bieńkową i Wodziszową. Dwukrotnie żonaty: 1. z Marią Marianną von Stosch z Czerniny (ur. 1611r. zm. 1633r.) 2. z Heleną von Berg z Przesieczna. Z pierwszą żoną miał dwóch synów: 1. Hansa Georga jun. (zm. 30 sierpnia 1673r.) właściciela Grodzca, Trzebca i Starej Rzeki. Na płycie nagrobnej Hansa Georga (nie zachowanej do naszych czasów) herby ojczyste po lewej kolejno od góry : von Stosch, von Falkenhein, v. Sack, von Sack. Herby macieżyste po prawej od góry: von Rothkirch, von Eicholz, von Falkon, von Gfug. 2. Wolfa Aleksandra von Stosch (ur. 25.11.1630r. zm. 22.02.1682r.) właściciela Pogorzelsk, Michałowa i Pieszkowic oraz właściciela Chocianowa w latach 1653-1682. Żonaty dwukrotnie: 1. z Anną Elżbietą von Dyhrn z Chełmka 2. z Kathariną von Kottwitz (zm. 1707 roku), wdową po Baltazarze Fryderyku von Stosch z Wierzchowic Małych. Na krótko przed śmiercią Wolf Alek-

sander uposażył kościoły w Chocianowie i Pogorzelskich w wysokości 200 talarów każdy. Katharina baronowa von Stosch z domu von Kottwitz przejęła dobra chocianowskie w 1682 roku i rządziła nimi aż do śmierci w 1707 roku. Za jej rządów w 1698 roku przeprowadzono remont zamku, który został poważnie uszkodzony podczas wojny trzydziestoletniej. W 1700 roku zmodernizowana została wieża zamkowa. W 1703 roku właścicielka Chocianowa Katharina baronowa von Stosch lokowała przy zamku miasteczko (Städtel) Chocianów, któremu prawa miejskie i targowe potwierdził cesarz Karol VI Balthasarowi Friedrichowi von Stosch. Uwolnieni zostali z poddaństwa mieszczenie i rzemieślnicy oraz nadane zostały przywileje kmieciom, zagrodnikom i chałupnikom. Władzę sprawowała kilkuosobowa Rada Mieszkańców. Ponadto Chocianów otrzymał prawo urządzania trzy razy do roku jarmarków i raz w tygodniu targów końskich i na bydło.

Z linii baronowskiej z Grodzca wywodzi się Balthasar Friedrich von Stosch (ur. 1653r., zm. 1726r.) który władał Chocianowem w latach 1707-1723. Jego ojcem był Adam Aleksander von Stosch właściciel Chocianowca, natomiast matką Małgorzata von Wiedebach. Balthasar ożenił się w 1711 roku z Kathariną Beatą von Landskrohn (ur. 1659 r., zm. 1733 r.) z którą mieli ośmioro dzieci.

W maju 1713 roku Balthasar Friedrich uzyskał ponowne potwierdzenie przywilejów targowych od cesarza Karola IV Habsburga. W 1716 roku określono uprawnienia Rady Chocianowa oraz przepisy cechowe. Rada składała się z sędziego, zastępcy sędziego oraz pisarza i sołtysa. W 1723 roku Balthasar Friedrich von Stosch sprzedał za 200 tysięcy talarów Chocianów Heinrichowi Gottlobowi von Redern.

77. Fragment płyty nagrobnej Aleksandra Hio-ba von Stosch w kościele Św. Józefa na Placu Wolności w Chocianowie. Fot. Zbigniew Machoń 2007 r.

78. Balthasar Friedrich von Stosch.

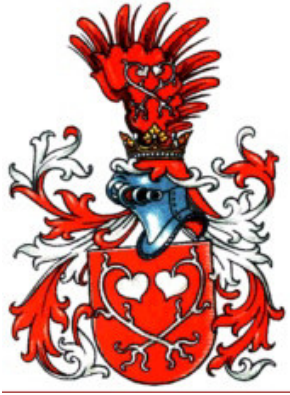

79. Katharina Beata von Landskrohn.

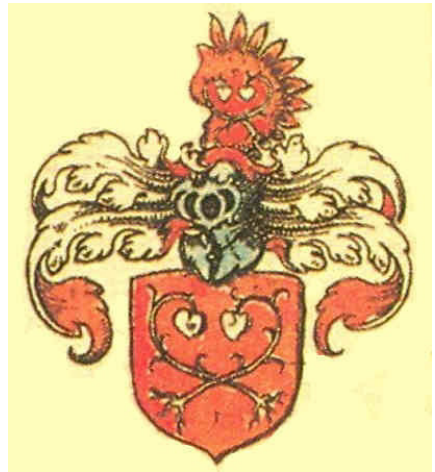

80. Herb hrabiowski rodu von Stosch.

81. Herb baronowski rodu von Stosch.

82. Herb rodu von Stosch.

83. Herb rodu von Kottwitz.

2.14. Rodzina von Redern, lata 1723-1766

Pochodzenie rodu von Redern nie jest jasne. Jedna z legend lokuje początki rodu na dworze króla Karola Wielkiego. Tomasz Jurek uważa jednak, że prawdopodobnie przybyli oni z Górnych Łużyc. Na Śląsku byli znani od końca XIII wieku. Jednakże pewnymi przedstawicielami tego rodu również według Tomasza Jurka byli Piotr (1317-1329r.), Tyczko (1319-1340r.) oraz Kuncze (1321-1350r.). Piotr i Kuncze występowali w księstwie świdnickim i zieńickim, Tyczko w księstwie głogowskim.

W XIV wieku liczni przedstawiciele rodu von Redern przebywali również na dworze książąt legnickich. Hans w roku 1405 był marszałkiem dworu księcia bolka zieńickiego, zaś Franczke w 1418 roku był urzędnikiem królewskim.

W 1428 roku Tristan von Redern kupił Proboszczów (Probsthain) koło Złotoryi (Goldberg), który stał się stolicą dolnośląskich Redernów.

W 1723 roku dobra chocianowskie stały się własnością rodziny von Redernów przez następnych 43 lata. Nabywcą był Heinrich Gottlob hrabia von Redern baron von Krappitz (Krapkowice). Jednakże ze względu na zły stan zdrowia po trzech latach w 1728 roku przekazał cały majątek swojemu synowi Melchiorowi Gttlobowi.

Melchior Gottlob von Redern ur. w 1700r. zm. w 1734r. W swoim zaledwie 34 letnim życiu zapisał się chwalebnie w historii Chocianowa. To za jego rządów nastąpiła przebudowa kościoła na Rynku (wykonano między innymi łożę do prywatnego użytkowania przez von Redernów) i remont plebanii. Hrabia założył w 1731 roku nowy cmentarz na ulicy Fabrycznej (obecnie znajdują się tutaj cztery bloki mieszkaniowe). To były duże przedsięwzięcia biorąc pod uwagę fakt iż Chocianów był niewielką miejscowością zamieszkiwaną przez około 150 osób. Lecz wszystkie te dokonania zostały niejako w cieniu przebudowy w latach 1728-1732 dotychczasowego zamku we wspaniałą barokową rezydencję. Uzyskane efekty okazały się znakomite. Głównym budowniczym był wybitny legnicki architekt – pochodzący z ze szwedzkiego wówczas Rewla koło Tallina.

W latach 1734-1766 ostatnim właścicielem Chocianowa i Małomic ze strony rodu von Redern był tajny minister finansów i wojny cesa-

rza Fryderyka Wielkiego oraz prezydenta rejencji głogowskiej był Karl Albrecht hrabia von Redern. Zmarł bezpotomnie 8 lutego 1766 roku jako ostatni przedstawiciel linii dolnośląskiej Redernów. Majętność zostawił Wilhelmowi Gottlpbowi Christophowi burgrabiemu i hrabiemu zu Dohna-Schlodien synowi swojej siostry hrabiny Henrietty Sophi Elisabeth zu Dohna-Schlodien baronówny zu Krappitz (Krapkowice). Jego ojcem był Wilhelm Alexander burgrabia zu Dohna-Schlodien.

84. Kartusz herbowy hrabiowski von Redern w głównym portalu pałacu w Chocianowie. Fot. Paweł Szlen-dak.

85. Herb rodu von Redern.

86. Herb hrabiowski rodu von Redern.

87. Herb hrabiowski rodu von Redern.

2.15. Rodzina hrabiów zu Dohna, lata 1766-1945

Rodem, który często świadczył w dyplomach książąt śląskich była rodzina von Dohna. Dominowie wywodzili się z okolic Miśni. Tomasz Jurek – wybitny badacz średniowiecznego Śląska – twierdzi, że ród ten pochodzi z Dohna nad Łabą. Pierwsi przedstawiciele tego rodu na Śląsku pojawili się w końcu XIII wieku u boku Bolesława Rogatki księcia legnickiego. Jednym z nich był Henryk von Dohna. Powiązany od 1346 roku z kolei z dworem świdnickim był kanonik wrocławski i proboszcz świdnicki Otto von Dohna. W późniejszym czasie Otto był starostą biskupim w Nysie oraz kanclerzem wrocławskim czeskich królów. Kolejnego z rodu Jana von Dohna w roku 1345 znajdujemy jako kanclerza świdnickiego. O potęgze tego rodu świadczy ten oto wykaz dóbr, których właścicielem od XIII wieku na Śląsku byli Dohnowie a mianowicie: Wartenberg (Syców), Kraschen (Krasowice), Sulau (Sułowo), Kotzenau (Chocianów), Mallnitz (Małomice), Neurode (Nowa Ruda) oraz w Prusach Wschodnich od XV wieku: Schlodien (Gładysze), Schlobitten (Słobity) oraz Lanck (Ławki).

88. Schlodien (Gładysze) około 1860 roku – litografia Alexander Duncker.

W 1688 roku dziedzicem Gładyszy (gmina Wilczęta, powiat braniewski, województwo warmińsko mazurskie) został brandenbursko-pruski generał Christoph burgrabia i hrabia zu Dohna ur. 1665r. zm. 1733r., późniejszy minister, generał i dyplomata w służbie elektora brandenburskiego, a następnie króla Prus Fryderyka I. Stał się on protoplastą nowej – gładyskiej linii rodu Dohna-Schlodien, w odróżnieniu od słobickiej (Dohna-Schlabitten) założonej przez jego brata Aleksandra. W rękach rodziny zu Dohna dobra chocianowskie pozostawały od 1766 do 1945 roku, czyli nieprzerwanie przez 179 lat.

89. Generał Christoph burgrabia i hrabia zu Dohna-Schlodien.

*Christophorus, Burggravius et
Comes à Dohna, Aug. Boruss. Regi
à Cons. Stat. sanctior. Locumten. General. Ordinis
Boruss. aqvil. nigr. Eques et Eiusd. Regis ad Comitatus
Elect. et Coronat. Cas. Legatus Prim.*

W 1997 roku odbyły się uroczystości 700 lecia Chocianowa na które zostali zaproszeni przedstawiciele rodziny zu Dohna na czele z hrabią Siegfriedem zu Dohna kuzynem ostatniego właściciela chocianowskiej rezydencji. Goście dokonali wpisu do kroniki miasta o następującej treści:

Wir, die Nachkommen davon, die fast 200 Jahre die Geschichte
Kotzenaus wesentlich beeinflusst haben, sind sehr dankbar, an der
700-Jahrfeier der Stadt teilnehmen zu können. Wir freuen uns,
daß die Bürger von Kotzenau so großes Interesse an der Geschichte
ihrer Stadt haben. Sie beweisen damit, daß sie nicht nur
Kotzenauer sind, sondern europäisch denken.
Erst die Burg und später das Schloß waren 700 Jahre lang das Mittelpunkt
der Stadt Kotzenau; wir hoffen, daß das Schloß auch im nächsten
Jahrtausend bestehen wird.
Die Familie Graf zu Dohna ^{wünscht} der Stadt Kotzenau und seinen Einwohnern
eine gute und friedliche Zukunft. Wir werden gerne an vielen
künftigen Festlichkeiten der Stadt teilnehmen.

Recht gütlich
Siegfried Graf zu Dohna
Inseure Gräfin zu Dohna
De Helene Graf Dohna
Francesca Gräfin zu Dohna

1. Mai 1997

90. Oryginalny wpis potomków rodziny zu Dohna do kroniki Chocianowa.

My, potomkowie tych, którzy prawie 200 lat wywierali istotny wpływ na historię Chocianowa, jesteśmy bardzo wdzięczni za możliwość uczestnictwa w obchodach 700-lecia miasta. Cieszy nas fakt, że mieszkańcy Chocianowa interesują się historią swojego miasta. Udowadniają oni tym samym, że są nie tylko mieszkańcami Chocianowa, lecz również myślą po europejsku.

Najpierw zamek a później pałac stanowiły przez 700 lat centrum Chocianowa. Mamy nadzieję, że pałac będzie istniał również w następnym tysiącleciu.

Rodzina hrabiego zu Dohna życzy miastu Chocianów i jego mieszkańcom dobrej i spokojnej przyszłości. Chętnie weźmiemy udział w przyszłych uroczystościach miasta. 1 maja 1997 rok.

Siegfried hrabia zu Dohna
Susanne hrabina zu Dohna
Bernt hrabia zu Dohna
Francesca hrabina zu Dohna

BURGGRAEFEN u. GRAFEN zu DOHNA. 91. Herb rodu zu Dohna
anerkannt den 29. Juni 1648. z 1648 roku.

92. Herb rodu zu Dohna z 1847 roku.

Pierwszym – ze strony rodziny zu Dohna – właścicielem chociażnowskiej rezydencji był w latach 1766-1787 Wilhelm Gottlob Christoph burgrabia i hrabia zu Dohna-Schlodien ur. 13 listopada 1724 r. w Köstritz zm. 17 sierpnia 1787 roku w Mallnitz (Małomice pow. zagański woj. Lubuskie). Był synem siostry poprzedniego właściciela rezydencji Karla Albrechta von Redern. Ożenił się 10 listopada 1760 roku z Fryderyką von Reichenbach ur. 10 maja 1740 r. zm. 17 marca 1814r. Ich córka Wilhelmina Amalia 20 kwietnia 1790 roku wyszła za mąż za Karola Fryderyka Chrystiana Waldemara Erdmana von Redern ur. 23.11.1758 r., zm. 30 sierpnia 1795 r.

Kolejnym dziedzicem dóbr chociażnowskich w latach 1787-1813 był Albrecht Leopold Wilhelm burgrabia i hrabia Dohna-Schlodien (ur. 29 kwietnia 1764r roku w Polkwitz (Polkowice), zm. 30 grudnia 1813 roku w Schweidnitz (Świdnica). Był synem Wihelma Christopha gottloba zu Dohna-Schlodien i jego żony Friederike z domu hrabiny von Reichenbach. Albert zu Dohna był dwukrotnie żonaty. Pierwsze małżeństwo okazało się bezdzietne; z drugą żoną Elise von Beneckendorf mieli pięć córek. Jego dziadkiem był pruski generał porucznik Wilhelm Alexander von Dohna-Schlodien. Już w młodości hrabia Albrecht wybrał karierę wojskową. Po wybuchu I wojny koalicyjnej (pierwsza wojna między Habsburgami i Prusami przeciwko rewolucyjnej Francji) był porucznikiem w pułku piechoty Köthen. Następnie został pierwszym adiutantem generała porucznika von Knobelsdorf, który 21 czerwca 1793 roku zwrócił się do króla Fryderyka Wilhelma II z prośbą o nadanie hrabiemu Albrechtowi zu Dohna Orderu Pour le Mérite pisząc między innymi: Ośmielam się najpokorniej prosić, aby ten sam (rozkaz) został najlaskawiej przyznany mojemu pierwszemu adiutantowi, hrabiemu Dohna ponieważ oficer ten konsekwentnie wykazywał się niestrudzoną gorliwością, chwalebą działalnością i najbardziej celowym zastosowaniem. Przez cały czas kampania sprawdziła się i wyróżniała w kilku incydentach wojennych dzięki osobistej brawurze i przenikliwości wojskowej. Król zareagował błyskawicznie i 26 czerwca 1793 roku przyznał Albrechtowi zu Dohna najwyższe odznaczenie gabinetowe.

Z czasem hrabia Albrecht awansował do stopnia podpułkownika i dowódcy twierdzy Świdnica.

Następny władca posiadłości chocianowskich w latach 1813-1837 to Wilhelm August Gottlob burgrabia i hrabia zu Dohna-Schlodien. Młodszy brat Albrechta ur. 15 grudnia 1769r. w Chocianowie zm. 3 stycznia 1837r. w Chocianowie. W miejscowości Zessel w dniu 10 czerwca ożenił się z Fryderyką hrabiną von Reichenbach ur. 14 lutego 1785r. w Bodland, zm. 14 lutego 1839r. w Berlinie. Z ich związku przyszło na świat dziewięcioro dzieci: Wilhelm Heinrich ur. 28 sierpnia 1803r. w Chocianowie zm. 27 sierpnia 1827r. Wilhelm Herman Albrecht ur. 11 listopada 1809r. w Chocianowie zm. 13 października 1872r. w Wiesbaden.

Feodor Friedrich Alexander Franz Fabian ur. 13 października 1813r. we Wrocławiu zm. 27 sierpnia 1881r. w Legnicy, ożenił się 22 lipca 1844r. w Tamm z Luise von Sydov. Wilhelm Christoph Bernhrd Oskar ur. 21 stycznia 1817r. w Chocianowie zm. 24 kwietnia 1893r. w Legnicy, w miejscowości Betsch 30 stycznia 1844r. ożenił się z Sophie Hiller von Gartringer. Adelheid Christine Friederike Amalie ur. 14 lutego 1804r. w Chocianowie zm. 7 lipca 1881r. w Lipsku, 24 sierpnia 1841 r. w Chocianowie wyszła za mąż za Adolpha hrabiego Poninskiego.

Adelheid była reformatorką społeczną i urbanistką. Napisała cieszącą się dużym uznaniem pracę „Wielkie miasta w kryzysie mieszkaniowymi podstawy dokładnego lekarstwa“ w 1874 roku. W 1997 roku jedną z ulic w Berlinie nazwano imieniem Adelheid-Ponińska Strasse. Również jej imieniem nazwano plac i ulicę w Lipsku.

Eugenie ur. 1 maja 1806r. zm. 12 grudnia 1830r. Friederike Auguste ur. 1 maja 1806r. zm. 16 listopada 1808r. w Chocianowie. Christine Charlotte Eugenie ur. 14 stycznia 1808r. w Chocianowie zm. 11 grudnia 1830r. Valerie Bertha ur. 1 kwietnia 1822r. w Chocianowie zm. 28 października 1875r. w Monachium, wyszła za mąż za Hermana von Raumer.

W latach 1837-1872 chocianowska rezydencja była we władaniu Wilhelma Hermana Albrechta burgrabiego i hrabiego zu Dohna-Schlodien. Hrabia urodził się 10 listopada 1809r. w Chocianowie zm. 3 stycznia 1872r. w Chocianowie. 10 czerwca 1835 roku w Legnicy ożenił się z Marią hrabiną von Nostitz ur.8 września 1813r. w Langhelligsdorf zm. 13 sierpnia 1888r. w Bad Landeck. Ojcem hrabiego Wilhelma był Wilhelm August Gottlob burgrabia i hrabia zu Dohna-Schlodien, matką Henriette Friderike Augusta z domu cesarskiej hra-

biny Reichenbach – Goschütz z rodziny książęcej. Książęca para Wilhelm i Maria miała ze sobą ośmioro dzieci: Wilhelm Karl Hannibal Vincenz ur. 10 stycznia 1841r. zm. 27 października 1925r. w Chocianowie, ożenił się 3 września 1869r. z Wilhelminą von Bagevitz ur. 10 kwietnia 1846r. zm. 2 stycznia 1937r. w Chocianowie. Fabian Hermann Albrecht ur. 15 września 1847r. zm. 19 listopada 1880r. Wilhelmina Friederike Marie Hermine Charlotte Jettina ur. 16 listopada 1836r. zm. 30 stycznia 1884r. wyszła za mąż 12 czerwca 1855r. za hrabiego Hermanna von Schmettow ur. 10 marca 1822r. zm. 14 stycznia 1871r.

Freda Marie Hermine ur. 5 marca 1842r. zm. 11 czerwca 1903 r. wyszła za mąż 3 października 1861r. za hrabiego Eugena Leo Oskara von Schlieffen ur. 8 lutego 1834r. zm. 9 września 1904r. Valerie ur. 12 marca 1844r. zm. 25 grudnia 1876r. wyszła za mąż 10 września 1862r. za hrabiego Eduarda Karla Wilhelma von Schlieffen ur. 19 listopada 1829r. zm. 27 kwietnia 1907r. Freda Marie ur. 21 września 1845r. zm. 29 września 1894r. wyszła za mąż za hrabiego Aurela Hugo von Rittberga ur. 3 stycznia 1827r. zm. 4 sierpnia 1902r. Leontine Adelaide Friederike ur. 29 września 1851r. zm. 6 listopada 1901r. wyszła za mąż 24 lipca 1870r. za Ericha von Itzenplitz ur. 29 października 1845r. zm. 15 stycznia 1922r.

Dorothea Natalie Augusta Adelaide ur. 20 kwietnia 1851r. zm. 6 listopada 1901r. wyszła za mąż 30 stycznia 1872r. za Hansa von Krosigk ur. 20 kwietnia 1844r. zm. 30 października 1928r.

Hrabia Wilhelm do szkoły średniej uczęszczał w Głogowie, a następnie studiował prawo na Uniwersytetach w Heidelbergu i Berlinie. Po odziedziczeniu majątku ojca obejmującego Chocianów, Chocianowiec i Trzebnice poświęcił się jego zarządzaniem. Brał także aktywny udział w życiu politycznym w Prusach, otwarcie przyznawał się do swoich liberalnych poglądów. Był członkiem pruskiej Izby Reprezentantów. Reprezentował okręg wyborczy Lubin – Głogów od 1866 do 1867 roku i miasto Wrocław w latach 1871-1872. Od 1867 roku był członkiem Reichstagu Konfederacji Północnoniemieckiej, a następnie Reichstagu Niemieckiego. Był członkiem Partii Narodowo-Liberalnej. Szczególnie dbał o interesy robotników.

Dlatego też był znany społeczeństwu jako „Czerwony hrabia“. Opublikował pracę pt. „Dochód pracownika“. W czasie swojej działal-

ności parlamentarnej potrafił przeciwstawić się samemu Bismarckowi. Podczas głosowania o wprowadzenie kary śmierci wielu członków Reichstagu wyraziło sprzeciw. W przeprowadzonej serii kolejnych głosowań ilość przeciwników radykalnie zmniejszała się. Taka sytuacja była spowodowana groźbami Bismarcka i doprowadziła do jego zwycięstwa. W ostatecznym głosowaniu jedynie tylko jeden hrabia Wilhelm pozostał przy swoim stanowisku i głosował przeciw.

93. Wilhelm Hermann Albrecht burgrabia i hrabia zu Dohna-Schlodien.

94. Małżonkowie Eugen Leo Oskar von Schlieffen oraz Freda Marie Hermine zu Dohna-Schlodien.

Kolejnym włodarzem rezydencji w latach 1872-1925 był Wilhelm Karl Hannibal Vincenz burgrabia i hrabia zu Dohna Schlodien. Urodził się 10 stycznia 1841r. w Grafenbergu, zmarł 27 października 1925r. w Chocianowie. Jego rodzicami byli: właściciel kilku majątków ziemskich Herman zu Dohna-Schlodien ur. 1809 zm. 1872r. oraz Maria z domu hrabina von Nostitz ur. 1813r. zm. 1888r.

3 września 1869r. w miejscowości Drigge ożenił się z Wilhelminą von Bagevitz ur. 10 kwietnia 1846r. w Drigge zm. 2 stycznia 1937 r. W Chocianowie.

W tym związku małżonkowie posiadali czworo dzieci: Herman Hannibal Wilhelm Emich ur. 19 lipca 1870r. w Chocianowie, zm. 1915r. Alfred Wilhelm Feodor Emich ur. 1 lutego 1872r. w Chocianowie zm. 18 stycznia 1935r. w Chocianowie. Lonny Freda Marie ur. 1873r. zm. 1964r. Freda – Marie Wiluelmine Luise Wally ur. 1874r. zm. 1948r. Hrabia Wilhelm studiował na Uniwersytecie Ruprechta Karola w Heidelbergu. W 1863 roku został członkiem Korpusu Saxo-Borussia Heidelberg. W wojnie prusko-austriackiej walczył jako podoficer i 27 czerwca 1866r. został ranny w bitwie pod Nachodem. Po wojnie został kapitanem rezerwy swojego pułku.

W 1872 roku przejął Chocianowiec i wszedł w posiadanie majątku Chocianów do którego należał Hummel (Trzmielów) i Wengeln (Jakubowo Lubińskie).

Hrabia Wilhelm był również Komandorem Komandorii Śląskiej (Schlesische Genossenschaft) ewangelickiego Baliwiatu Brandenburskiego Rycerskiego Zakonu Szpitalników Św. Jana Jerozolimskiego, zwanego Zakonem Joannitów. Na tę funkcję został powołany w 1900 roku.

95. Spotkanie zarządców i pracowników majątku hrabiowskiego w około 1920 roku. W pierwszym rzędzie hrabina Wilhelmina, w drugim rzędzie pośrodku hrabia Wilhelm.

96. Hrabia Wilhelm na awersie pamiątkowego medalu wybitego 18 maja 1924 roku z okazji 200-lecia Bractwa Strzeleckiego w Chocianowie. Medal z kolekcji Zbigniewa Machonia.

Ostatnim właścicielem rezydencji w latach 1925-1945 był Wilhelm Hans Herman Hannibal Richard hrabia zu Dohna-Schlodien, który urodził się 29 października 1907 roku w Chocianowie jako syn Hermana Hannibala Willy Adolfa (ur. 19 lipca 1870r. w Chocianowie, zginął na froncie I wojny światowej w okolicach Tahure we francuskiej Szmpanii 25 września 1915r.) i Kathariny Krosigk (ur. 2 listopada 1876r. w Lubinie zm. 27 marca 1951r. w Coburg). Rodzice wzięli ślub 31 października 1906 roku w miejscowości Rohrlach. W tym związku pierwotnym był właśnie hrabia Wilhelm. Oprócz niego było jeszcze następujące potomstwo:

Dorotea Frede Marie ur. 30 lipca 1910r. w Chocianowie zm. 24 sierpnia 1977r. w Siegbur. Frede – Marie Katharina Carola Wilhelmina ur. 8 lipca 1911r. w Chocianowie zm. 31 stycznia 1976r. w Bonn. Christoph Aleksander ur. 24 sierpnia 1912r. w Chocianowie zm. 21 września 1978r. w Babenhausen. Ursula ur. 14 czerwca 1914r. w Chocianowie zm. 30 listopada 1995r. w Hamburgu. Natomiast hrabia Wilhelm Hans Herman Hannibal Richard ożenił się 5 kwietnia 1938r. w Chocianowie z Dorotheą von der Osten ur. 16 stycznia 1914r. w Berlinie zm. 4 listopada 2003r. w Bad Nenndorf. Hrabia Wilhelm był spadkobiercą po swoim dziadku Wilhelmie Karlu Hannibal Vincenzie zu Dohna-Schlodien majątku ziemskiego o powierzchni 7 884 hektarów.

Hrabia Wilhelm z wykształcenia był leśnikiem i tym zawodem trudnił się na codzień. Już w 1939 roku został powołany do wojska, gdzie jako oficer służył do końca wojny. Zginął w Elblągu lub jego okolicach w 1945 roku.

Natomiast hrabina Dorothea 4 lutego 1945 roku wyjechała konnym zaprzęgiem w kierunku Bolesławca uchodząc przed zbliżającą się Armią Czerwoną.

W 1950 roku na wniosek żony hrabiny Dorothei sąd uznał hrabiego Wilhelma za zmarłego (ciało nie zostało odnalezione). W tymże samym roku 1 czerwca w miejscowości Wallerstein Dorothea wyszła za mąż za hrabiego Hugo Schack von Wittenau. Z tego małżeństwa są dwie córki: Michaela i Mira hrabiny Schack von Wittenau.

97. Wilhelm Hans Herman Hannibal Richard hrabia zu Dohna Schlodien.

98. Dorothea zu Dohna Schlodien z domu von der Osten.

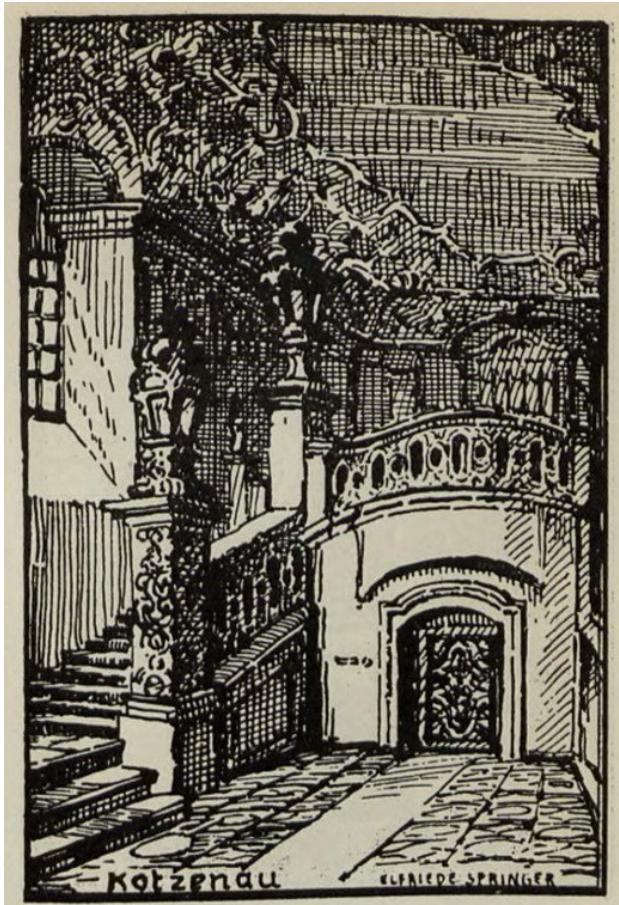

99. Siegfried hrabia zu Dohna Schlodien.

3. Varia pałacowe

3.1. Grafiki Elfriedy Springer

Urodzona 5 kwietnia 1886r. w Żaganiu już w młodości przejawiała zdolności plastyczne. Po ukończeniu wrocławskiej Szkoły Sztuk i Rzemiosła Artystycznego w 1913 roku zamieszkała w Legnicy. Tamże podjęła pracę nauczycielki rysunków w Auguste – Victoria – Schule (obecnie siedziba Kurii Biskupiej, ul. Jana Pawła II 1). Interesowała się zabytkami. Rysowała kościoły, ratusze, pałace, zamki, mury ostatniego właściciela Tageblatt gdzie ilustrowała teksty dotyczące śląskich zabytków. Wśród jej prac odnalezione zostały dwie poniższe grafiki obrazując pałac w Chocianowie.

100. Grafika przedstawiająca westybul ze schodami i podestem.

101. Grafika przedstawiająca południową elewację pałacu.

3.2. Wizyta potomków rodu zu Dohna w Chocianowie

W 1997 roku odbywały się uroczystości 700 lecia Chocianowa. Wśród wielu gości byli również zaproszeni przez władze miasta przedstawiciele rodziny zu Dohna. Dohnowie byli najdłużej panującymi w historii Chocianowa. Goście z Niemiec przebywali w naszym mieście przez 5 dni. Uczestniczyli w różnych spotkaniach i uroczystościach. Zwiedzili również swój pałac.

102. Przyjęcie w ratuszu. Drugi od lewej strony Siegfried hrabia zu Dohna Schlo-dien, trzecia od lewej stronie hrabina Susanne jego żona.

103. Zwiedzanie pałacu.

3.3. Makieta pałacu

Władysław Szatarski ur. 1937, zm. 2017, był rodzinnie przez wiele lat związany z Chocianowem. Później mieszkał w Lubinie a następnie w Szklarskiej Porębie, gdzie zajął się wykonywaniem makiet różnych obiektów budowlanych. Jego pierwszym dziełem był kościółek Wang. Wśród kilkudziesięciu makiet są między innymi: kościoły w Lubinie, kościół garnizonowy w Jeleniej Górze, zamek Czocho, dwa kościoły oraz kilka zabytkowych budynków w Szklarskiej Porębie. Twórca wykonał również wspólnie z żoną model – makiętę pałacu w Chocianowie, który zadedykował swojej córce Jolancie Szczebak.

104. Władysław Szatarski z makiętą – modelem pałacu w Chocianowie.

105. Model pałacu w Chocianowie.

3.4. Park i ogród pałacowy

Ogród przypałacowy został założony po 1728 roku. Składał się z kilku parterów ogrodowych, dużego prostokątnego basenu oraz zamykającego oś boskietu. Po obu stronach ozdobnego ogrodu biegła aleja grabowa. Po zachodniej stronie założenia znajdował się ogród użytkowy. Znajdowały się tam trzy szklarnie gdzie hodowano ponad 500 drzewek pomarańczowych oraz ananasowych a także kwiaty, warzywa i różne owoce. Na północny zachód od ogrodu zlokalizowano zwierzyńiec gdzie hodowano jelenie, danielle i sarny.

W I połowie XIX wieku wokół ozdobnego ogrodu powstał park, któremu krajobrazowy charakter nadano w II połowie XIX wieku dołączając do niego podmokłe łąki, zlokalizowane na południu. Przeprowadzona przez Annę Grabkowską inwentaryzacja dendrologiczna wykazała w 2014 roku, że w parku są 33 gatunki drzew stanowiących w sumie 3 186 sztuk.

Głównym ogrodnikiem na włościach hrabiego zu Dohna przez wiele lat był Hermann Andrusch aż do 1932 roku. Wówczas to ze względu na wielki kryzys gospodarczy stracił pracę i z rodzina wyjechał do Legnicy.

106. Fragment ogrodu ozdobnego z basenem i fontannami. Na parterach ogrodowych widoczne drzewka cytrusowe. Wydawca: Reinhold Fischer, Kotzenau 1916. Widokówka z kolekcji Z. i G. Machoń.

107. Fragment ogrodu ozdobnego z basenem, fontanną, boskietem w głębi oraz aleje grabowe wzdłuż basenu. Wydanie Stadtblatt Buchhanlung Kotzenau ok. 1920 rok. Widokówka z kolekcji G. i Z. Machoń.

108. Hermann Andrusch (u góry w czapce) ze swoją brygadą ogrodniczą przy jednej ze szklarni. Około 1928 rok Fotografia: www.lueben-damals.de

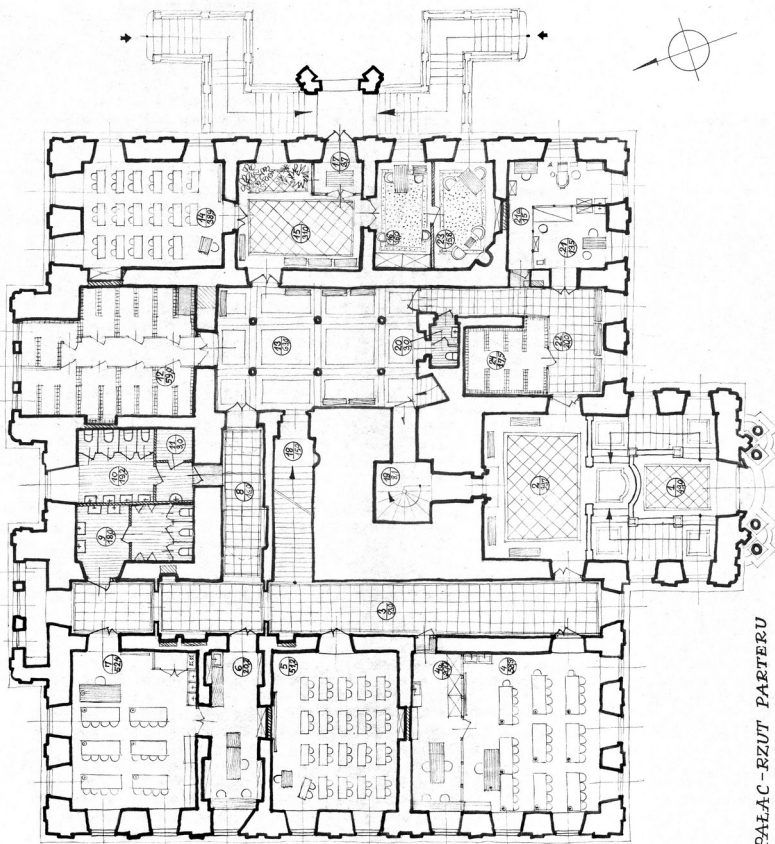
109. Wnętrze jednej ze szklarni – uprawa winorośli. Po prawej stronie w czapce Hermann Andrusch. Około roku 1923. Fotografia: www.lueben-damals.de

3.5. Szkoła w pałacu

Chocianowski pałac – wbrew uporczywie powtarzanym fałszywym informacjom – nie został zniszczony podczas II wojny światowej. Zdobycie Chocianowa przez Armię Czerwoną 10 lutego 1945 roku również nie spowodowało zniszczeń pałacu zarówno jeśli chodzi o strukturę budowlaną jak też wyposażenie infrastruktury technicznej. Dopiero po krótkim czasie cały zespół pałacowy – składający się pałacu, dwóch oficyn i pawilonu ogrodowego – uległ degradacji aż do chwili obecnej, kiedy to w zasadzie stał się ruiną. Najpierw Armia Czerwona a później mieszkańcy Chocianowa okradli pałac ze wszystkich sprzętów i rzeźb a następnie zniszczyli jego strukturę budowlaną. Potwierdzeniem tych faktów jest moja rozmowa z panią Zofią M. mieszkanką Chocianowa. Jako młoda dziewczyna w 1946 roku przyniosła do domu ozdobne krzesło i piękny dywan z pałacu. Już w tym samym dniu na polecenie matki ww. przedmioty zostały oddane do pałacu. Do dzisiaj w niektórych mieszkaniach w Chocianowie znajduje się wyposażenie pałacu (patrz rozdz. 1 Zamek i rezydencja) Właściciele nie zdołali uratować niczego – zarówno bezcennych zabytków i dzieł sztuki czy też książek i starodruków. Mówiło się o różnych próbach uratowania tego zabytku rangi europejskiej i przeznaczeniu na różne cele między innymi hotel, muzeum, ośrodek hotelowo rekreacyjny itp. Wszystko pozostało w sferze nieformalnych i nieudokumentowanych planów. W swojej kwerendzie na temat planów przeznaczenia tego obiektu natrafiłem na bardzo ciekawą propozycję. Otóż w latach 60-tych XX wieku podjęto konkretną próbę urządzenia w pałacu liceum i szkoły podstawowej. Świadczy o tym dokumentacja w której znajduje się rysunek projektowy pod nazwą „Chocianowski pałac – szkic konstrukcyjny rzut parteru“. Na tym rysunku oprócz szczegółowego rozmieszczenia pomieszczeń i ich wyposażenia jest również specyfikacja pomieszczeń z ich przeznaczeniem i powierzchnią.

NR.	POMIESZCZENIE	POW.	LOK.	NR.	POMIESZCZENIE	POW.	LOK.
1	KLATA SCHODOWA	—	49,5	14	KLASA II	38,9	—
2	HALL LICEUM	—	39,7	15	HALL SZK. PODST.	31,0	—
3	KORYTARZ	—	83,0	16	KANCEL. "	16,0	—
4	GABINET	20,8	—	17	SIEN WĘZŁ.	3,7	—
5	KLASA I	51,2	—	18	KLATA SCHOD.	15,0	—
6	GABINET	20,2	—	19	" " W WIEŻY	8,1	—
7	PRACOWNIA CIEMNI	52,4	—	20	WC NAUCZYC.	3,0	—
8	KORYTARZ	—	16,0	21	WC NAUCZYC.	3,0	—
9	WC CHŁOPCÓW	18,0	—	22	HALL LICEUM	20,0	—
10	WC DZIEWCZĄT	18,2	—	23	POK. KIEROWN. SKŁ.	18,0	—
11	POM. SPRZĄT.	3,0	—	24	SZATNIA LICEUM 26,3	—	—
12	SZATNIA SZK. POD.	29,0	—	RAZEM		424,4	329,0
13	REKREACJA	63,0	—	OGÓLEM		750,4	—

PAŁAC - RZUT PARTERU

INSTYTUT
HISTORII ARCHITECTURY
I ZAPRAWY
PRZECIEGNIĘCIA WŁÓK
w Instytucji
Katedry i Zakładu
Architektury

1/66 CHOJANÓW-PALAC
#AD 65.086
SZKIC KON. RZUT PARTERU

Projektant
A. BIEBACIUK
Sprawdzający
M. KAWKA

Opis i kosztorys
M. KAWKA

Opis i kosztorys
M. KAWKA

Rysunek datowany na 15.02.1966r. sygnowany jest przez mgr. inż. arch. A. Guerquina i mgr. inż. arch. J. Zachodniego i opatrzony pieczętą „Instytut Historii Architektury Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej.

1. Klatka schodowa liceum – pow. kom. 49,5 m²
  2. Hall liceum – pow. kom. 39,7 m²
  3. Korytarz – pow. kom. 83,0 m²
  4. Pracownia fizyki, gabinet fizyki – pow. 58,9 m²/ 20,0 m²
  5. Klasa I – pow. 51,2 m²
  6. Gabinet – pow. 20,2 m²
  7. Pracownia chemii – pow. 52,4 m²
  8. Korytarz – pow. kom. – 16 m²
  9. W.C. chłopców – pow. 18 m²
  10. W.C. dziewcząt – pow. 19,2 m²
  11. Pomieszczenie sprzątaczkii – pow. 3 m²
  12. Szatnia szkoły podstawowej – 59,0 m²
  13. Rekreacja – pow. kom. – 63,0 m²
  14. Klasa II – pow. 38,9 m²
  15. Hall szkoły podstawowej – pow. kom. 31,0 m²
  16. Kancelaria szkoły podstawowej – pow. 16 m²
  17. Sień wejściowa – pow. kom. 3 m²
  18. klatka schodowa – pow. kom. 15,0 m²
  19. Klatka schodowa w wieży – pow. kom. 8,1 m²
  20. W.C. Nauczycieli – pow. 3,0 m²
  21. Pokój lekarza – pow. 13,5 m²
  22. Pokój dentysty – pow. 15,0 m²
  23. Hall liceum – pow. kom. 20,0 m²
  24. Pokój kierownika szkoły – pow. 15,8 m²
  25. Szatnie liceum – pow. 26,3 m²
- Ogółem – 750,4 m²

3.6. Wojska Napoleona I Bonaparte w Chocianowie

Przedstawiony tekst powstał na podstawie streszczenia fragmentów książki dr. Christiana Friedricha Emanuela Fischera i Carla Friedricha Stuckarta „Historia współczesna miast Śląska z ilustracjami“ wydanej w Świdnicy w 1819 roku. Losy Chocianowa w 1813 roku zostały opisane na podstawie relacji chocianowskiego karnodziei nazwiskiem Henke.

25 maja 1813 roku w kościele na obecnym Placu Wolności odbyło się uroczyste pobłogosławienie 3. regimentu obrony krajowej pod rozkazami Albertha Leopold Wilhelma burgrabiego i hrabiego zu Dohna-Schlodien. W tym właśnie czasie przez Chocianów przejeżdżały tabory z bitwy pod Bautzen (Budziszyn), która miała miejsce w dniach 20-21 maja 1813 roku, w końcowym okresie wojen napoleońskich. Armią francuską dowodził osobiście Napoleon I Bonaparte. Wojska sprzymierzonych czyli Rosji i Prus były dowodzone przez generała Piotra Wittgensteina i księcia Gebharda Leberechta von Blüchera. Bitwa zakończyła się zwycięstwem armii Napoleona.

Pierwsi Francuzi pojawili się w Chocianowie w nocy 27 maja 1813 roku z żądaniami dostarczenia wyżywienia dla wojska francuskiego znajdującego się w okolicy Chojnowa. Dwa dni później tj. 29 maja oficer wraz z oddziałem szaserów (lekka kawaleria) przybył do pałacu z żądaniem posłańcem do Przemkowa. 6 maja Francuzi splądrowali młyn położony obok kuźni. Młynarz do którego strzelali uciekł ale stracił wóz i konie, wszystko co było w jego mieszkaniu w tym pieniądze. Po południu tego samego dnia przybyło kolejnych dwudziestu wrogów do pałacu gdzie otrzymali posiłek. 8 czerwca dwa szwadrony kirasjerów zostało rozlokowanych w Chocianowie. Żołnierze wszczynali bójki z mieszkańcami i pobierali daniny, z pańskiego dworu zabrali 20 sztuk bydła i kilka owiec. Z kolei na początku czerwca grupa dragonów badeńskich opanowała pałac. Siłą otwierali zamknięte pokoje, skrzynie i safy zabierając wszystko co wpadło w ich ręce. Nie oszczędzili również pięknych kamiennych rzeźb w ogrodzie ozdobnym; porozbijali większość posągów i figur. Przyzwolenia dla barbarzyńskich wybryków francuskich żołnierzy udzielił sam marszałek Marmont, który kwaterował w pałacu w Tomaszowie Bolesławieckim. Marszałek przybył do Chocianowa z oddziałem wojska liczącym

ponad 100 żołnierzy i rozpoczął trwające dwa dni barbarzyńskie polowanie w pałacowym zwierzyńcu. Łupem napastników padło 80 wspaniałych jeleni, które zostały w okrutny sposób zabite i zabrane na ucztę ku czci Napoleona. Najeźdźcy kazali się suto ugościć na koszt właścicieli pałacu i mieszkańców. Zaraz potem przybyli francuscy komisarze i ściągali nałożoną kontrybucję wojenną. Bydło rzeźne dostarczono do Lubina i Legnicy. 15 czerwca zaczęły się przemarsze wojsk.

Pierwszy oddział przybył z Polkowic i rozlokował się wokół Chocianowa. Rozpoczęło się plądrowanie domów mieszkalnych. Rabowano dobytek, żywność, rozkopywano pola ziemniaczane. Kolejne nadchodzące oddziały pod groźbą spalenia miasta żądały chleba, mięsa, wódki i obroku. Gdy zapasy zaczęły się kończyć a wieczorem zjawilo się kolejnych 800 żołnierzy piechoty, zaczęto ściągać prowiant z sąsiednich wsi. O północy ponownie z pańskiego dworu zrabowano duże ilości bydła i owiec. Największy rabunek nastąpił 16 sierpnia. Wtedy to 15 tysięcy kawalerzystów pod dowództwem generała Sebastiana zgromadziło się wokół Chocianowa. Generał rozkazał żeby oficerowie i żołnierze sami zapewnili sobie kwaterunek i wyżywienie. W krótkim czasie stajnie, obory, izby i strychy zostały opróżnione z żywności i różnego rodzaju sprzętów gospodarstwa domowego. Zdarzały się przypadki wykopywania i otwierania trumien aby znaleźć tam kosztowności. Aż wreszcie nadszedł dzień 17 sierpnia 1813 roku, gdy nieprzyjaciele opuścili na zawsze Chocianów i okolice.

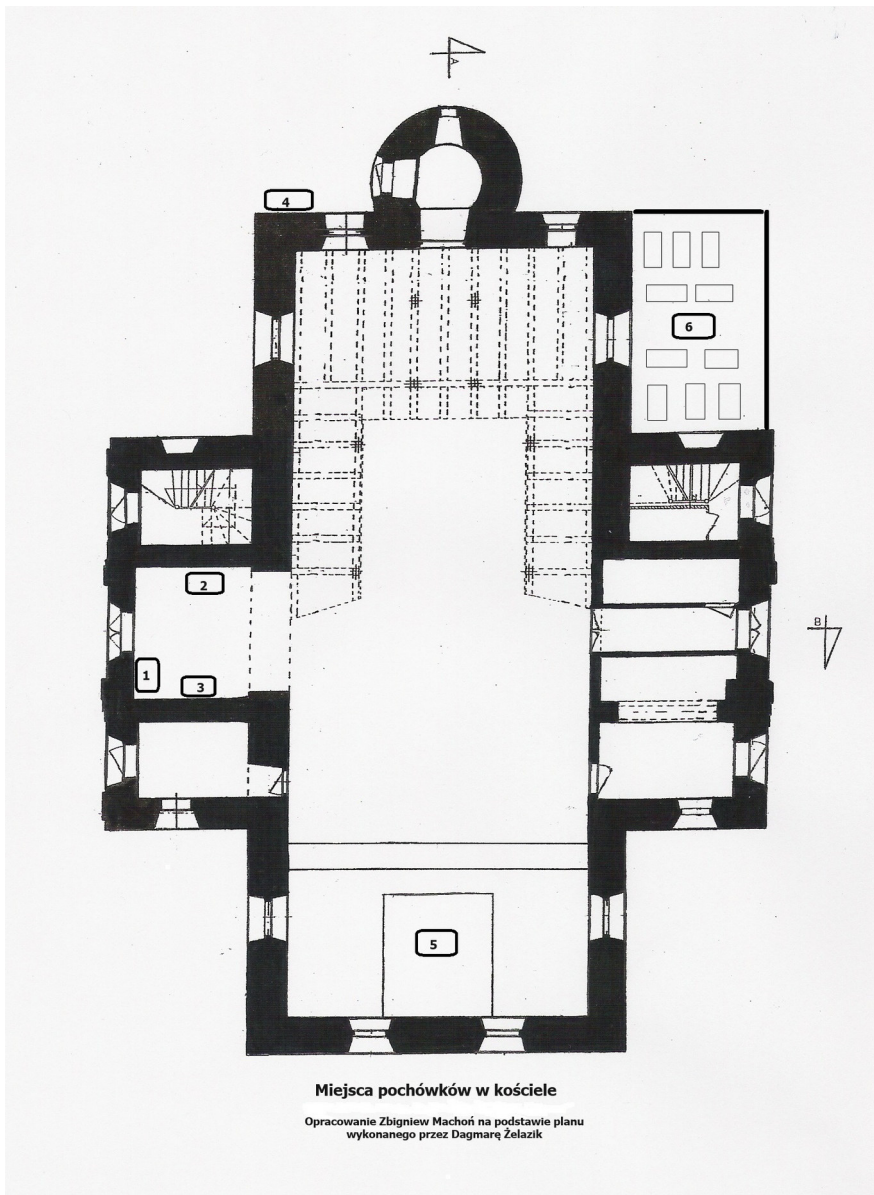
111. Marszałek Francji
Auguste Frederic Louis Viesse de Marmont.

3.7. Pochówki w kościele pw. św. Józefa Robotnika

W Chocianowie jest wiele miejsc gdzie dokonywano lub dokonuje się grzebanie zmarłych. Są to między innymi: 1. Kościół pw. św. Józefa oraz Plac Wolności. 2. Cmentarz przy ulicy Fabrycznej (na terenie czterech bloków) – zlikwidowany w 1940 roku z przeznaczeniem przez ówczesne władze na teren rekreacyjny. 3. Cmentarz przy ulicy Szprotawskiej – zlikwidowany 1 lutego 1972 roku przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chocianowie uchwałą nr 64/8/72 w sprawie zamknięcia cmentarza ewangelickiego, 4. Cmentarz komunalny oraz wojskowy przy ulicy Głogowskiej.

Najbardziej interesujący a co za tym idzie skomplikowany i ciekawy jest kościół pw. św. Józefa. Pod koniec XVI wieku istniał tu zbór ewangelicki. Obecna forma architektoniczna kościoła pochodzi z okresu odbudowy rozpoczętej w lutym 1747 roku. Następnie kościół był wielokrotnie przebudowywany aż do czasów nam współczesnych. Kościół od początku (koniec XVI wieku) był miejscem spoczynku ważnych mieszkańców Chocianowa. Niestety nie wszystkie groby czy też epitafia dotrwały do dzisiaj – a dokładnej mówiąc istnieje tylko jedno epitafium. Poniżej przedstawiony jest schemat, który wskazuje miejsca poszczególnych pochówków. Większość numerowanych miejsc dotyczy władców chocianowskich; są również miejsca innych zmarłych. Niestety wiedza oraz materiał ikonograficzny jest dość ubogi. Jednakże zdecydowałem się na przedstawienie tego tematu ze względu na wartość historyczną tego zagadnienia w dziejach naszego miasta.

112. Miejsca pochówków w kościele.

Numer 1

Jedynе zachowane epitafium to epitafium Aleksandra Hioba von Stosch, które znajduje się w południowej nawie kościoła tuż przy głównym wejściu. Aleksander urodził się w 1547 roku, zmarł 17 marca 1616 roku w Chocianowie. Władał Chocianowem w latach 1613-1616. Postać Aleksandra przedstawiona jest w zbroi tzw. płytowej, z odkrytą głową, z lewą ręką przytrzymującą miecz. U dołu znajduje się hełm. Na płycie umieszczone są również herby skazujące pochodzenie rodzinne zmarłego. Jest ich osiem, z których cztery po lewej stronie to herby ojczyste zaś pozostałe cztery po prawej stronie są herbami macierzystymi. Herby ojczyste kolejno od góry: von Stosch, von Falckenhein, von Dyhernnn, von Knobelsdorff. Herby macierzyste kolejno od góry: von Sack, von Sack, von Niebelschutz, von Wurben.

113. Epitafium Aleksandra Hioba von Stosch.
Fot. Z. Machoń.

...miew Machoń 2007

...ew Machoń 2007

114. Herby ojczyste. Fot. Z. Machoń.

115. Herby macierzyste. Fot. Z. Machoń.

...oń 2007

Fot. Zbigniew Machoń

Epitafium o nieznannej treści. Znajdowało się w południowej nawie kościoła jeszcze do lat siedemdziesiątych XX wieku. Czyli około 35 lat po II wojnie światowej. Epitafium zostało zniszczone i usunięte podczas jednego z wielu remontów kościoła. Datowanie epitafium przyjęto na XVII/XVIII wiek. Według relacji jednego z mieszkańców to epitafium pod względem gabarytów było mniejsze od epitafium Aleksandra Hioba von Stosch. Należy domniemywać, że epitafium mogło należeć do Hansa Georga von Stosch właściciela Chocianowa w latach 1616-1653, zmarłego 15 sierpnia 1652 roku Na załączonym zdjęciu widoczny jest tylko mały fragment epitafium za konfesjonalem zaznaczony w formie trójkąta.

116. Fragment epitafium za konfesjonalem.

Numer 3

Kolejne epitafium jest dziecięce, poświęcone Marie Gelhorn i datowane na 8 października 1584 rok. Ten pomnik nagrobny oznaczony numerem 3 również znajdował się w południowej nawie kościoła naprzeciwko epitafium nr 2. Niestety nie jest znana jego treść oprócz daty śmierci Marie. Płyta w latach siedemdziesiątych XX wieku została w barbarzyński sposób zniszczona – co widać na zdjęciu, wykonanym w trakcie remontu kościoła a następnie wyrzucona z kościoła.

117. Epitafium Marie Gelhorn. Fot. Lech Wróblewski.

Numer 4

Epitafium oznaczone numerem 4 znajdowało się na zewnątrz kościoła, po prawej strony wieży z zegarem. Epitafium widoczne jest na załączonej widokówce z okresu międzywojennego w XX wieku, których jest wykonanych co najmniej kilka przez chocianowskich handlowców. Epitafium jest również widoczne na zdjęciu chojnowskiego fotografa Hugo Hearttwiga z 1896 roku (zdjęcie nr 6). Epitafium usunięto ze ściany kościoła przed 1945 rokiem. Taki wniosek wynika z faktu iż na żadnej z dostępnych fotografii po 1945 roku nie widać epitafium w tym miejscu. Treść epitafium nie jest znana.

118. Widokówka z okresu międzywojennego.

Numer 5

W kościele miejsce ostatniego spoczynku znalazło również dwóch duchownych. Pierwszym z nich był pochodzący z Saksonii pastor Kaspar Graumann zwany Polisander. Przebywał w Chocianowie 15 lat i zmarł w styczniu 1612 roku. Został pochowany pod amboną. Drugim był pastor Tobias Neander ur. 1603r. zm. 1674r. Przybył z Legnicy i był pastorem w Chocianowie w latach 1662-1674. Również został pochowany w okolicach ambony. Miejsca ich pochówku zostały oznaczone numerem 5.

119. Wnętrze kościoła ewangelickiego. Ambona znajduje się na środku ołtarza pomiędzy dwoma witrażami.

Pod tym numerem przedstawiona została kaplica grobowa. Kaplica znajdowała się w części północnej kościoła od strony wieży – jest to zobrazowane na fotografii wykonanej w 1896 roku przez chojnowskiego fotografa Hugo Hearttwiga. Kaplica została zlikwidowana na początku XX wieku. W Kronice parafialnej pod datą 4 marca 1992 roku znalazł się następujący zapis: „Podczas odkrywania fundamentów wokół kościoła św. Józefa wykopano miedzianą trumnę. Wobec tego odkrycia narosło wiele sensacji i domysłów. O odkryciu powiadomiono kompetentne władze kościelne”. Autor był świadkiem tego odkrycia i dodaje informację potwierdzającą, że trumna metalowa była odkryta i znajdowała się na terenie dawnej kaplicy grobowej.

W Chocianowie w kaplicy grobowej byli chowani znamienici obywatele miasta w tym przede wszystkim władarze zamku i pałacu, oraz członkowie ich rodzin którzy zmarli w Chocianowie. Do nich zapewne należeli:

1. Wilhelm August Gottlob burgrabia i hrabia zu Dohna-Schlodien zm. 3 stycznia 1837 roku w Chocianowie. Właściciel rezydencji w latach 1813-1837.

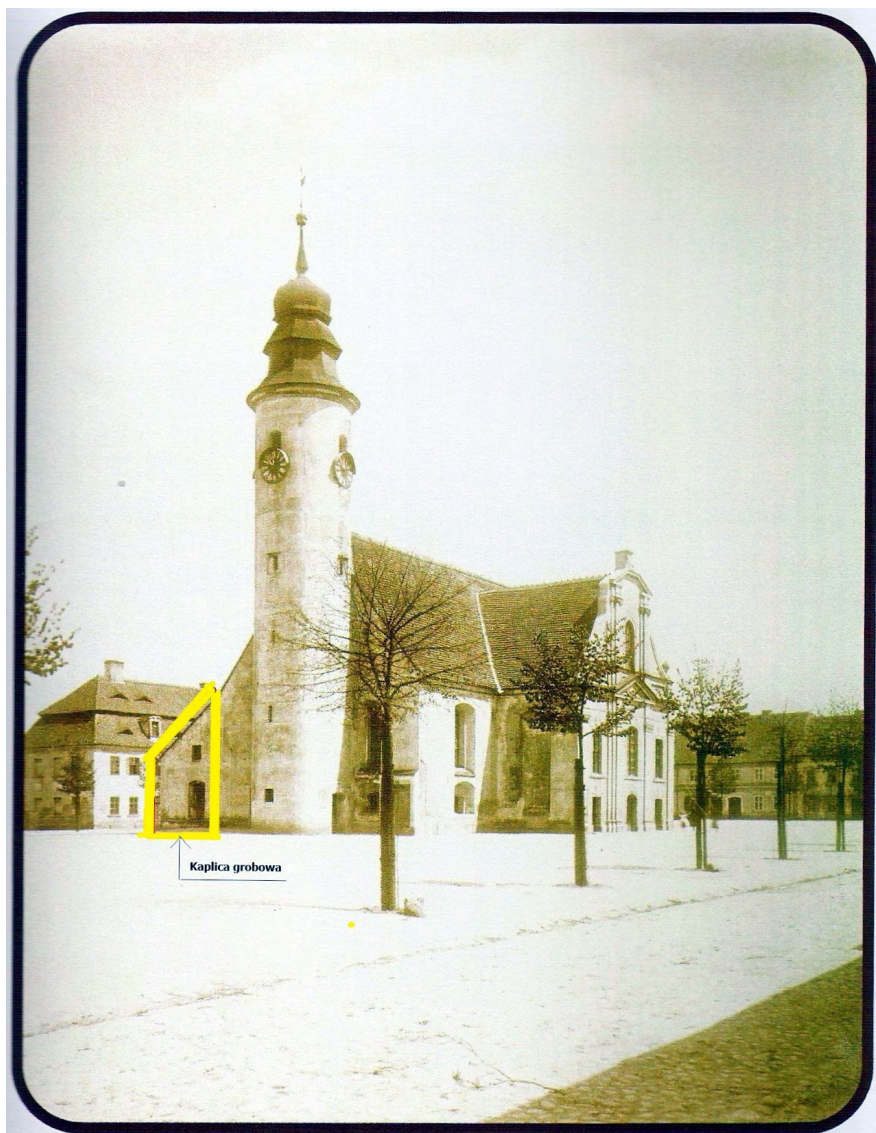
2. Friederike Augusta hrabianka zu Dohna-Schlodien zm. 16 listopada 1808 roku w Chocianowie. Córka Wilhelma Augusta Gottloba.

3. Wilhelm Hermann Albrecht burgrabia i hrabia zu Dohna-Schlodien zm. 3 stycznia 1872 roku w Chocianowie. Właściciel rezydencji w latach 1831-1872.

4. Wilhelm Karl Hannibal Vincenz burgrabia i hrabia zu Dohna-Schlodien zm. 27 października 1925 roku w Chocianowie. Syn Wilhelma Hermana Albrechta. Właściciel rezydencji w latach 1872-1925.

5. Wilhelmina von Bagewitz zm. 2 stycznia 1937 roku w Chocianowie. Żona Wilhelma Karla Hannibala Vincenza.

6. Alfred Wilhelm Feodor Emich hrabia zu Dohna-Schlodien zm. 18 stycznia 1935 roku w Chocianowie. Syn Wilhelma Karla Hannibala Vincenza.

120. Zaznaczona obrysem nieistniejąca kaplica grobowa. Fot. Hugo Heartwig 1896 rok.

Fot. Zbigniew Machoń 2007

121. Pałac w Chocianowie w pierwszej dekadzie XXI wieku. Fotografia: Zbigniew Machoń, 2007 rok.

Zakończenie

Pałac w Chocianowie wraz ze swoim wspaniałym parkiem należał niegdyś do najpiękniejszych rezydencji na Śląsku. Barokową budowlę wzniesiono w XVIII wieku na bazie gotyckiego zamku z XIII wieku. Od końca II wojny światowej zachowany w doskonałym stanie pałac zaczął popadać w ruinę pomimo przeprowadzanych w latach 50-tych i 60-tych robót zabezpieczających. W późniejszym okresie powstawały różnego rodzaju inicjatywy mające na celu doprowadzenie do odbudowy pałacu, w tym między innymi Fundacja na Rzecz Odbudowy Zespołu Pałacowego w Chocianowie. Od 1997 roku obiekt jest własnością prywatną. Przez pewien czas prowadzone tam były roboty remontowe na dość dużą skalę. Niestety kilka lat temu remont mocno wyhamował. Dzisiaj jedynie na podstawie archiwalnych zdjęć oraz zachowanych detali architektonicznych możemy sobie wyobrazić, jak piękny był cały zespół pałacowy. Miejmy nadzieję, że zaistnieją warunki do przywrócenia świetności zabytkowi tak wysokiej rangi w skali naszego Śląska.

Literatura – bibliografia

Archiwalia – Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Akta m. Legnicy, sygn. 85, 90
Akta m. Świdnicy, sygn. Sygn. 310
Akta m. Wrocławia, sygn. 669

Prasa i periodyki

Chocianowskie Słowo Nr 3/4 (19/20) Rok III marzec-kwiecień 1997
Informator Chocianowski 1995
Szkice Legnickie

Literatura

Akta gminy ewangelickiej w Chocianowie, [w:] Śląski Konsystosz Ewan-
gelicki Prowincji Śląskiej we Wrocławiu, 1817-1944 Cetwiński M.,
Rycerstwo śląskie do końca XIII wieku, Wrocław 1980
Dąbrowski J., Dzieje polityczne Śląska w latach 1290-1402 [w:] Historia
Śląska od najdawniejszych do roku 1400, t. I Kraków 2013
Friedrich Ch., Fischer E., Friedrich C., Zeitgeschichte der Städte Schle-
siens, Schweidnitz 1819
Gerlach M., Chronik der evangelischen Kirche von Kotzenau, Kotzenau
1900
Grodecki R., Polska piastowska, Warszawa 1969
Horodecki S., Chocianów i okolice, Chojnów 2004
Horodecki S., Chojnów opowieści o ludziach i mieście historie prawdzi-
we i prawdopodobne, Chojnów 2023
Jasiński K., Rodowód Piastów śląskich, Kraków 2007
Jurek T., Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku, Poznań 1996
Kalinowski K., Architektura baroku na Śląsku, Warszawa 1977
Kokocińska M., Kancelaria Bolka I księcia jaworsko-świdnickiego [w:]
„Szkice Legnickie”, t. XXXI Legnica 2000
Konwiarz R., Architektur, Rumkunst, Kustgewerbe, Stuttgart 1913
Kozerski J., Rusewicz H., Zakony rycerskie księstwa księstwa legnicko-
brzeskiego, Lubin 2020
Krupa B. H., Czyj jest Bolko, Jawor 2010

- Lepiarczyk J., Chocianów – pałac pow. lubiński, woj. wrocławskie. Studium skrócone, Kraków 1960
- Luchs H., Schlesische Fürstenbilder des Mittelalters, Breslau 1872
- Lutsch H., Verzeichnis der Kunstdenkmaler der Provinz Schlesien, Breslau 1886
- Machoń Z., Książę Bolko I Surowy, Polkowice 2023
- Maćkowska E., Śląskie rody rycerskie i szlacheckie, Katowice – Wrocław 1948
- Matejko – Peterka I., Książęta, pieczęcie i władza. Studium ze sfragistyki Piastów legnicko-brzeskich, Warszawa 2016, pieczęcie Bolesława III Rozrzutnego, Waclawa I, Ruprechta I, Waclawa II, Ludwika II.
- Photenhauer P., Die Schlesischen Siegel von 1250 bis 1300 beziehentlich 1327, Breslau 1879
- Praca zbiorowa, Śląsk ziemia i ludzie, Katowice – Wrocław 1948
- Psyk E., Formuła datalna w średniowiecznych dokumentach śląskich do końca XIII wieku, Zielona Góra 2012
- Redakcja Brzezicki S, Nielsen Ch., Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk, Warszawa 2006
- Sękowski R., Herbarz szlachty śląskiej. Informator genealogiczno-heraldyczny, Katowice 2003
- Sinapius J., Kuriositäten des schlesischer Adels, 1720
- Staniszewska W., Studium historyczno-urbanistyczne Chocianowa woj. legnickie, Wrocław 1998
- Szafrański F., Ludwik II brzesko-legnicki feudal śląski z doby późnego średniowiecza, Ossolineum 1972
- Szelińska W., Śląsk w piśmiennictwie Jana Długosza, Kraków 1993
- Weber R., Schlesische Schlosser, Dresden – Breslau 1909
- Wójcik M.L., Pieczęcie rycerstwa śląskiego w dobie przedhusyckiej, Kraków Wrocław 2018
- Zezula B., Szlacheckie rody ze Śląska i ich księgozbiory przedstawione na podstawie wybranych niemieckojęzycznych ksiązek z XIX i pierwszej połowy XX wieku przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie, Bibliotheca Nostra Nr 2 (60) 2020, s. 85-118

Prace magisterskie

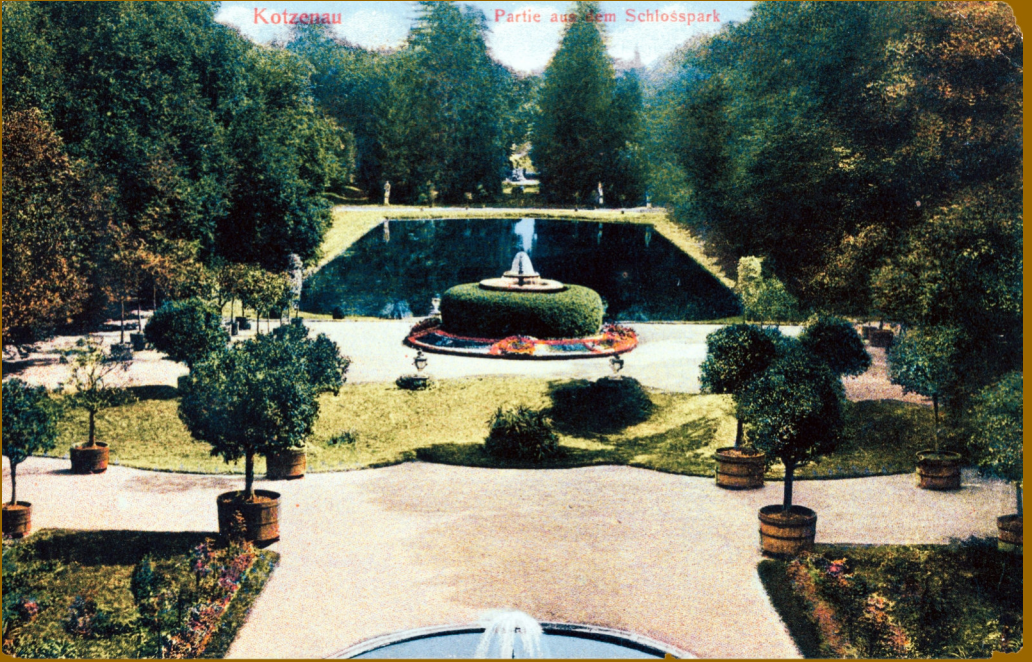
- Galas Katarzyna, Monografia miasta i pałacu w Chocianowie, Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Instytut Historii Sztuk. Wrocław 2016
- Grabkowska Anna, Koncepcja rewaloryzacji zabytkowego założenia pałacowo-parkowego w Chocianowie, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Poznań 2015
- Piotrowska Anna, Parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Chocianowie w latach 1945-2001, Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Humanistyczny, Instytut Historii, Zielona Góra 2003
- Płatek Iwona, Percepcja przestrzeni miejskiej Chocianowa, Politechnika Wrocławska, Wydział Architektury. Wrocław
- Porzycki Tomasz, Rozwój Chocianowa w Polsce Ludowej w latach 1945-1975, Zielona Góra 1977
- Rusewicz Henryk, Chocianów – dzieje ustrojowe miasta do roku 1945, Uniwersytet Wrocławski, Wydział Prawa i Administracji, Instytut Historii Państwa i Prawa, Wrocław 1998

Rozprawy doktorskie

- Zawadzki T., Dwory i otoczenie Piastów świdnicko-jaworskich, Uniwersytet Śląski w Katowicach Wydział Humanistyki Instytut Historii, 2022

Kotzenau

Partie aus dem Schlosspark

ISBN 978-83-968499-3-9

9 788396 849939 >